

Ifølge liste

Deres ref

Vår ref

Dato

24/4007-

20. desember 2024

Avgjørelse av klager på vedtak om lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen 2025

1. Innledning og konklusjon

Klima- og miljødepartementet viser til klager fra Aktivt Rovdyrvern, Foreningen Våre Rovdyr, Naturvernforbundet, Naturvernforbundet i Innlandet, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus og Naturvernforbundet i Østfold, Naturvernforbundet i Halden, NOAH – for dyrs rettigheter, Rovviltets Røst, Ulv i hele Norge og WWF Verdens naturfond på rovviltnemndene i region 4 (Oslo, Akershus og Østfold) og 5 (Hedmark) sitt vedtak av 11. september 2024 om kvote for lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen for 2025.

Klima- og miljødepartementet opprettholder rovviltnemndenes vedtak, og åpner for lisensfelling av en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesonen med formål om å ta ut

- alle individer i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa,
- alle individer i grensereviret Boksjøreviret som oppholder seg på norsk side av riksgrensen, og
- fjorårsvulper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret.

Foreløpig statusrapport om ulv i Norge viser at det så langt i vinter er registrert 5 ulver i disse tre revirene. Formålet er å ta ut alle individer i de aktuelle revirene og Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i revirene.

Departementet anser at det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling av ulvene i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa, ulvene i den norske

delen av grensereviret Boksjø og fjorårsvalper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt for et slikt uttak. Når det gjelder forståelsen av § 18 første ledd bokstav c, viser departementet til de to høyesterettsavgjørelsene om felling av ulv, HR-2021-662-A og HR-2023-936-A, samt flertallsmerknadene i Innst. 257 L (2016-2017).

Departementet anser at hensynet til at ulvebestanden skal ligge så nært bestandsmålet som mulig i kommende sesonger taler for lisensfelling av ett helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir. Departementet har deretter identifisert hvilke offentlige interesser som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget/Ulvåareviret og den norske delen av Boksjøreviret, og hvilke vernehensyn som taler mot lisensfellingen, for så å avveie interessene mot hverandre. Departementet har etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret og den norske delen av Boksjøreviret veier tyngre enn hensynene mot.

Departementet har også etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden veier tyngre enn hensynene mot. Det vises særlig til hensynet til å ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling i reviret vinteren 2024 skulle ivareta, hensynet til å opprettholde rovviltnemndenes vedtak der det er faktisk og rettslig mulig, et svært høyt innavlsnivå ved eventuelle avkom fra de revirmarkerende ulvene, samt at bestandsmålet etter departementets vurdering kan nås neste sesong også dersom det åpnes for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden.

Etter departementets vurdering er det ikke andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret, den norske delen av Boksjøreviret og gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd. Uttaket vil ikke true bestandens overlevelse, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd, og er ikke til hinder for å nå bestandsmålet neste år.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvoten, inkludert forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer, samt fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til nemndenes vedtak. Dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles. Departementet legger til at statsforvalteren kan stanse lisensfellingen ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Klagene er ikke tatt til følge.

2. Bakgrunn

2.1. Saksgang

Rovviltnemndene vedtok den 11. september 2024 en lisensfellingskvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i revirene Boksjø og Risberget-Ulvåa, og eventuelle fjorårsvulper som går igjen i området Fjornshöjden og som kommer fra Fjornshöjdenreviret. Sekretariatet for nemndene hadde anbefalt en kvote på inntil 6 ulver med hensikt å ta ut alle individene i Boksjöreviret.

Vedtaket ble påklaget av Aktivt Rovdyrvern 13. september 2024, Foreningen Våre Rovdyr 1. oktober 2024, Naturvernforbundet, Naturvernforbundet i Innlandet, Naturvernforbundet i Oslo og Akershus og Naturvernforbundet i Östfold 27. september 2024, Naturvernforbundet i Halden 30. september 2024, NOAH – for dyrs rettigheter 2. oktober 2024, Rovviltets Röst 18. september 2024, Ulv i hele Norge 18. september 2024 og WWF Verdens naturfond 25. september 2024. Rovviltnemndene behandlet klagen 25. oktober 2024 og opprettholdt vedtaket. Klagesaken ble oversendt til Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse. Miljødirektoratet leverte faglig tilråding i saken 4. november 2024, og en tilleggsvurdering til faglig tilråding i saken 16. desember 2024. Departementet har også fått en rekke henvendelser fra privatpersoner om nemndenes vedtak, i etterkant av at Bernkonvensjonens stående komité i desember 2024 vedtok å åpne en sak som gjelder norsk bestandsregulering av ulv.

Rovviltnemndene i rovviltregion 1 (Vestland, Rogaland og Vest-Agder), 2 (Buskerud, Vestfold og Telemark og Aust-Agder), 3 (Oppland), 4, 5 og 6 (Trøndelag og Møre og Romsdal) har for lisensfellingsperioden 2024/2025 fattet vedtak om lisensfelling av til sammen 27 ulv utenfor ulvesonen. Disse kvotene er opprettholdt etter klagebehandling i Klima- og miljødepartementet.

2.2. Rovviltnemndenes vedtak

2.2.1. Rovviltnemndenes vedtak

Rovviltnemndene i region 4 og 5 fattet 11. september 2024 vedtak om lisensfelling av ulv med en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesona med formål å ta ut alle individer i Boksjöreviret og i Risberget-Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvulper som går igjen i området Fjornshöjden og som kommer fra Fjornshöjdenreviret. Kvoten var avgrenset til å gjelde foreldreindivider og deres avkom som enda ikke har vandret ut fra revirene, og Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i reviret. Statsforvalteren kan også justere fellingsområde og -periode for å sikre et effektivt uttak av dyr tilhørende revirene og samtidig redusere risikoen for å felle dyr som ikke tilhører revirene.

Ut fra dagens kunnskap anså rovviltnemndene at de hadde tatt de forholdsregler som skulle tas for å ivareta genetisk verdifulle individer. Dersom ny kunnskap om slike individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

2.2.2. Rovviltnemndenes behandling av klagen

Rovviltnemndene behandlet 25. oktober 2024 klagene på vedtaket av 11. september 2024, og kom blant annet til at:

«Rovviltnemndene legger til grunn at nemndene har hatt tilgang til den nødvendige og eksisterende kunnskap for å fatte et gyldig vedtak, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10, jf. også forvaltningsloven § 17. Rovviltnemnda kan ikke se at det er innkommet nye opplysninger eller andre hensyn som ikke var kjent på vedtakstidspunktet. Vedtaket ansees også tilstrekkelig begrunnet. Klagene tas etter dette ikke til følge. Rovviltnemndene opprettholder sitt vedtak av 11.09.2024 i sak 4- 24, og klagene oversendes Klima- og miljødepartementet for endelig avgjørelse, jf. forvaltningsloven § 33, fjerde ledd.»

2.2.3. Prosesser med Sverige knyttet til felling av grenserevir

Lederne for nemndene hadde et møte med svenske myndigheter den 4. september, der uttak av Boksjöreviret ble drøftet. Nemndene ble orientert om dette i forkant av vedtak om uttak 11. september. Nemndene hadde på vedtakstidspunktet den 11. september hatt dialog med svenske myndigheter. Tilbakemeldingen fra Länsstyrelsen i Västra Götalands län framgår under:

«Länsstyrelsen i Västra Götalands län planerar inte någon licensjakt efter varg i Boksjöreviret.

Det finns inga konfliktsituationer knutna till reviret från svensk sida, eftersom reviret är beläget i ett område som saknar förekomst av tamdjursbesättningar. Vargarna är skygga och har inte angripit vare sig tamdjur eller jakthundar i Sverige.

Trots att Länsstyrelsen i Västra Götalands län anser att det därför är olyckligt att Boksjöreviret omfattas av beslut om jakt, motsäger sig inte länsstyrelsen att reviret jagas från norsk sida.»

Når det gjelder Fjornshöjden ble uttak i dette grensereviret drøftet med svenske myndigheter i forbindelse med forrige vinters lisensfelling. Det ble ikke åpnet for felling i svensk del av reviret, men svenske myndigheter hadde ikke innvendinger til at det blir åpnet for lisensfelling på norsk side av reviret. Departementet har tatt ny kontakt med svenske myndigheter og orientert om saken, og svenske myndigheter har tatt dette til orientering.

2.3. Klagernes anførsler

Enkelte av klagene er omfattende, og flere av klagene peker på flere av de samme momentene. Departementet mener klagene er treffende oppsummert av rovviltnemndene ved oversendelse av saken:

«Aktivt rovdyrvern

Aktivt rovdyrvern har argumenter mot lisensjakt innenfor ulvesonen og innenfor disse kategoriene:

- Forvaltningsområdet for ynglende ulv er ulveprioritert sone.

- Bestandssituasjonen tillater ikke uttak nå.
 - Ulovlig jakt, det totale uttaket og innavlsituasjonen er de største truslene mot Norges kritisk truede ulv
 - Sauetap til ulv er ikke et argument innenfor ulvesonen
- I tillegg har Aktivt rovdyrvern en rekke argument mot uttak av de konkrete revirene som ble vedtatt felt av nemndene og uttak av dyr ved Fjornshøyden. Foreningen har også en rekke generelle betraktninger, metodekritikk og de har listet opp vedtakets lovbrudd innenfor nasjonal og internasjonal lovgiving. Dette fremkommer i klagen og gjengis ikke her.

Foreningen Våre Rovdyr

De mener at det ikke kan fattes vedtak om felling av ulv innenfor ulvesonen kommende år fordi;

- Ulven er kritisk truet i Norge, bestanden er på vei ned
- Ulvesonen skal prioritere ulven og dens leveområder
- Genetikken må hensyntas for langsiktig levedyktighet og bevaring
- Ulovlig jakt må inn i likningen
- At kvoten ikke er til hinder for å nå bestandsmålet i 2025 er verken sannsynliggjort av nemndene eller faglig godt nok vurdert
- Det er uforsvarlig å åpne for jakt på ulv innenfor ulvesonen i 2025.

Naturvernforbundet

- Naturvernforbundet anser at det ikke finnes faglig eller juridisk grunnlag for skyting av stabile ulvefamilier innenfor ulvesona. Den norske delbestanden går nedover og ligger nå under målet som Stortinget har fastsatt.
- De anser vedtaket som konflikt drivende og faglig uforsvarlig. De mener vedtaket er brudd på naturmangfoldloven og Bernkonvensjonens forpliktelser om bevaring av en kritisk truet art. Vedtaket er også i direkte konflikt med Stortingsforlikene om rovdyr, blant annet i forhold til det todelte målet og at rovdyra skal forvaltes på en økologisk og bærekraftig måte.
- De finner ingen viltfaglig eller biologisk begrunnelse som tilsier at jaktkvote på ulv innenfor ulvesona er forsvarlig i forhold til bevaringsansvaret vi har for en kritisk truet art (CR). Kvoten er ikke i samsvar med moderne naturforvaltningsprinsipper og møter ikke målet om langsiktig bevaring av ulven i norsk natur.
- Deres klage er basert på faktisk kunnskapsstatus, bestandsutvikling, bestandens genetik, vurderinger av biologiske og økologiske forhold, juridiske forhold etter naturmangfoldloven samt ansvar og forpliktelser knyttet til internasjonale konvensjoner for bevaring av biologisk mangfold og trua arter.
- Naturvernforbundet mener at nemndenes behandling og vedtak er en meget god søknad for å avskaffe nemndene. Nemndene forholder seg ikke til Bernkonvensjonen, det foreligger klare brudd på naturmangfoldloven §§ 4-12 og det er brudd på Stortingets rovdyrforlik fra 2004. Nemndene forholder seg heller ikke til faktisk levende bestand, men inkluderer skutt familiegrupper og døde ulver i sitt beslutningsgrunnlag. Manglende biofaglige vurdering av konsekvenser for bestanden og dokumentasjon av eventuell ny kunnskap som skal ligge til grunn for vedtaket er ikke gitt. Dette er et klart brudd med naturmangfoldloven og nemndenes mandat.

- De ber med dette om at Naturvernforbundets klage tas til følge og at det ikke åpnes for lisensjakt på ulv inne i ulvesona vinteren 2025.

Naturvernforbundet i Halden

Naturvernforbundet i Halden anfører følgende:

- Det å bruke naturmangfoldloven §18 bokstav b) og c) som grunnlag for lisensfelling av Boksjøreviret bør falle på sin egen urimelighet og med respekt for det lovverket vi skal forholde oss til. [N]aturmangfold er også de dyrene som jakter på toppen av næringskjeden.
- Boksjøreviret ligger langt vekk fra andre revir. Kjerneområdet i Sverige er en nasjonalpark der det er forbud mot jakt. Det lave konfliktnivået, mangfoldet og balansen som dette reviret er en del av må sees på som særdeles viktig. Ikke tas ut gjennom tolkninger av naturmangfoldloven § 18 som ikke hører noe steds hjemme i offentlig forvaltning.
- Foreldrepar kan felles uten kontroll på hvor mange og hvor valpene befinner seg. Dette kan skape en svært uheldig situasjon med unge uerfarne dyr som mister muligheten for læring av et alfapar i et revir hvor konfliktene er minimale.
- Dette er en kvote hvor alt kan skytes fordi antallet blir satt i etterkant. Slik beregning av en kvote er en faglig svak og kritikkverdig forvaltning av en rødlistet art. Dette uttaket bør ikke gjennomføres.

NOAH

NOAH ber Klima- og miljødepartementet om at roviltnemndas vedtak om lisensfelling av ulver i tre ulverevir innenfor ulvesonen erklæres ugyldig / omgjøres slik at det ikke tillates noe lisensfelling i 2025 av følgende grunner:

- Roviltnemndene mangler myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling av ulv.
- Vedtaket er i strid med Bernkonvensjonen.
- Vedtaket er i strid med naturmangfoldloven og Høyesteretts føringer i Letjenna-saken.
- Norge står midt i naturkrisen og det å legge avgjørende vekt på hensynet om å holde bestanden av en truet art på et politisk bestemt bestandsmål er uverdigg, kunnskapsløst og meget uansvarlig.
- NOAH mener at vilkårene for lisensfelling av 12 ulver i tre ulike revir innenfor ulvesonen ikke er oppfylt, jf. naturmangfoldloven (nml.) §§ 6, 8, 9 og 18 og Bernkonvensjonen artikler 4, 6 og 9, og at roviltnemndenes vedtak bør omgjøres slik at det ikke tillates lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen i 2025.

Roviltets Røst

- Boksjøreviret er grenserevir lokalisert sør i Østfold fylke. Reviret har ingen relevant skade eller problemstatistikk.
- Ulvåareviret har heller ingen relevant problemhistorie eller utsetter omgivelsene for belastninger utover å være av arten ulv.
- Tisper gjenlevende fra Fjornshøjden-reviret er i sommer registret i grenseområdet med ODNA analyser; fire treff fra UI421619 V1191 i Aurskog-Høland. UI420696 G47-24 V1178 er registret med 5 treff hvorav 2 i Sverige. Så det er sannsynlig at de lever på tvers av riksgrensa. Roviltets Røst kan ikke se at det er praktisk mulig å ta ut disse individene ved lisensfelling uten at det reiser en rekke problemstillinger.

- Rovviltets Røst protesterer på det sterkeste på at rovviltnemdenes flertall sikter mot at vi ikke oppnår målet med minst 3 ynglinger i helnorske revir med dette vedtaket.
- Mest sannsynlig er det verken valper i Østmarka i år, ei heller Boksjø (der muligens tispå er steril ettersom de ikke har ynglet verken i 2022 eller 2023.) I tillegg er det etter hva RR erfarer ikke registrert valper i andre revir der det tidligere har vært yngling.

WWF

- WWF klager på vedtaket om å skyte inntil 12 ulver med formål å ta alle individer i grenserevir Boksjø og i helnorske Risberget/Ulvåareviret og eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshøyden og som kommer fra Fjornshøyden-reviret. Dette er en betydelig økning fra sekretariatets innstilling fra august 2024 på en kvote på inntil seks ulver.
- Ulven er totalfredet i Norge og står oppført som kritisk truet på den norske rødlisten. Felling kan derfor bare unntaksvis tillates dersom både grunnvilkårene og tilleggsvilkårene for slik felling er oppfylt. Det er de ikke i denne saken. Ingen av revirene som er vedtatt tatt ut medfører fare for skade på beitedyr jf. naturmangfoldloven § 18 b). Det foreligger heller ikke offentlige interesser av vesentlig betydning som gir hjemmelsgrunnlag for felling i ulvesonen, jf. naturmangfoldloven § 18 c).
- WWF kan ikke se at vedtaket fattet den 11. september 2024 av rovviltnemndene i region 4 og 5 er innenfor rammene av verken Grunnloven, Bernkonvensjonen eller naturmangfoldloven.
- WWF ber derfor om at Klima- og miljødepartementet omgjør vedtaket, slik at det ikke fattes vedtak om uttak av revirene Boksjø, Risberget/Ulvåa og Fjornshøyden.

Ulv i hele Norge

- De nevner at Ulvåa er et helnorsk revirmarkerende par og at Risberget ikke er nevnt ifølge ulvetelleren. De har videre spørsmål om hvem som definerer ulverevir i Norge.
- De ønsker videre å vite hvilken dokumentasjon som ligger til grunn for uttak av gjenlevende ulver i Fjornshøyden.
- De poengterer at heller ikke Sverige går inn for uttak av Boksjøreviret.
- De anmoder om at lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen ikke gjennomføres i 2025.»

Det vises for øvrig til klagene i sin helhet.

3. Miljødirektoratets vurderinger

Miljødirektoratet ga 4. november 2024 en faglig tilrådning i forbindelse med klagebehandlingen av rovviltnemndenes vedtak. Miljødirektoratet oppsummerer sin vurdering slik:

«Miljødirektoratet vurderer at den samlede lisensfellingskvoten for ulv i Norge - 39 dyr - er satt høyt. En eventuell felling av hele den vedtatte kvoten vil kunne gi en betydelig reduksjon i den norske delbestanden av ulv. Det er imidlertid sett i lys av kjent fellingsstatistikk og kvotenes fordeling, der størstedelen av kvotene er gitt for områder med lav forekomst av ulv (beiteprioriterte områder), svært lite sannsynlig at kvotene som er vedtatt vil bli effektuert.

Den tydelige soneforvaltningen av ulv har medført at all reproduksjon i Norge skjer innenfor ulvesonen. Vi vurderer at det er sannsynlighetsovervekt for at Stortingets bestandsmål vil kunne nås innenfor ulvesonen, uavhengig av hvor mange ulv som blir felt utenfor ulvesonen. Det er regulering av bestanden innenfor sonen som er styrende for om bestandsmålet blir oppnådd.

Etter vår vurdering vil felling av ett helnorsk revir og ett grenserevir, ikke gi sannsynlighetsovervekt for å komme under det lavere nivået i Stortingets bestandsmål ved neste reproduksjonssesong. Vi vil samtidig fraråde forsøk på uttak av ikke-revirhevdene enkelt dyr, ettersom det ikke finnes noen praktisk måte å rette fellingsaktiviteten mot dyrene som ønskes felt. Sannsynligheten for at andre individer på vandring i området blir felt vil være stor.

Det er videre vår vurdering at felling i tråd med de vedtatte kvotene, utenfor og innenfor ulvesonen, under noen forutsetninger, ikke vil true den skandinaviske ulvebestandens overlevelse.

Den Skandinaviske ulvebestanden har utfordringer knyttet til innavl. Det er derfor viktig å øke overlevelsen til eventuelle immigranter med opprinnelse fra den større østlige (finsk-russiske) ulvebestanden, og deres avkom. Miljødirektoratet anbefaler av den grunn at statsforvalterne, som administrerer lisensfelling, gjennom lisensfellingsvedtakene gis myndighet til å kunne stanse lisensfelling dersom det er mistanke om at genetisk verdifulle ulver beveger seg i områdene der det åpnes for lisensfelling.»

Departementet viser for øvrig til den faglige tilrådingen i sin helhet.

Miljødirektoratet ga 16. desember 2024 en tilleggsvurdering til faglig vurdering om lisensfelling av ulv i Norge sesongen 2024/2025. I denne tilleggsvurderingen fremgår følgende vurdering:

«Datagrunnlaget om revirhevdende dyr som er samlet til nå i overvåknings sesongen er svakere enn hva som har vært vanlig på denne tid. Vi har vesentlig dårligere oversikt over eventuelle utskiftninger/forsvining av lederdyr i revirene. Dette skyldes nok delvis fravær av gode sporforhold, men kan også i noen områder skyldes at de revirhevdende dyrene ikke lar seg finne fordi de er borte. Miljødirektoratet finner likevel at de vurderingene vi gjorde 4. november 2024, er gjeldende også i lys av den første foreløpige rapporten.

Den foreløpige rapporten angir 3 ynglinger i helnorsk og 3 ynglinger i grenserevir inneværende sesong. Om denne statusen står seg og det ikke blir avdekket flere kull er det 4,5 ynglinger totalt for 2024/2025. Dersom Settenreviret skulle bli sporet over til Sverige, noe som ikke er helt usannsynlig, kan en risikere at delmålet om 3 helnorske revir ikke nås sesongen 2024/2025. Men det kan jo også oppdages kull som ikke er avdekket til nå. Det er derfor for tidlig å slå fast at bestandsmålet blir nådd i 2024/2025.

For reviret Boksjø, er det så langt ikke registrert DNA fra ulv, men det er gjort observasjoner av enkelt dyr i reviområdet. Dersom vedtak om felling av Boksjøreviret skal opprettholdes, bør KLD vurdere om det skal settes vilkår om at DNA fra lederdyrene skal registreres, før felling iverksettes. Dette for å sikre seg at felling blir rettet mot individer med kjent identitet og ikke andre potensielt viktige individer, som kan oppholde seg der nå. En stor ulempe med å sette et slikt vilkår vil være at området er snøfattig noe som tilsier at dersom det blir forhold for å spore og finne DNA fra ulv der på nyåret, burde de samme forholdene benyttes til å få tatt ut ulven(e) som oppholder seg der om en vil lykkes med uttak.

For reviret Risberget-Ulvåa, er det funnet DNA av begge lederdyrene. Det er ikke registrert tegn på valper i reviret, men ynglestatus er usikker. I foreløpig bestandsrapport åpnes det for at paret kanskje er grensekryssende, men paret er til denne tid kun sporet i Norge. Om dialog med svenske myndigheter bør opprettes på grunnlag av den foreløpige rapporten, eller om slik dialog kun skal gjennomføres dersom paret faktisk registreres i begge land ar vi være opp til KLD å vurdere.

For Fjornshöjden kan det se ut som to avkom fra Fjornshöjden 1, der lederparet og 4 avkom ble felt forrige sesong, nå har etablert seg i samme område. Men det er usikkert om de faktisk er et par, eller om hannen bare følger søstera si. Det er registrert revirmarkeringer etter tispa (V1178) og det kan følgelig forventes at hun vil bli i området og holde et revir som overlapper med det tidligere Fjornshöjden 1 reviret. Hvorvidt om hun har dannet par med broren, eller om det kan komme inne en annen hann til reviret er uavklart. Vi frarår fortsatt felling av ulv i dette området, til det er mer avklart hva som faktisk er status. Det at Settenreviret synes å endre områdebruk i særlig retning taler også mot å åpne for lisensfelling i området før en har mer oversikt.»

4. Klima- og miljødepartementets vurdering

4.1 Det rettslige vurderingstemaet

Ulven ble fredet i Norge ved kongelig resolusjon 15. mai 1973. I Norsk rødliste for arter 2021 er ulven klassifisert som kritisk truet. Arten er oppført i Bernkonvensjonens vedlegg II «Strictly protected fauna species». På møtet i konvensjonens stående komité i desember 2024 ble det vedtatt at ulven skal overføres til vedlegg III «Protected fauna species». Endringen trer i kraft for Norge 6. mars, med mindre minst en tredjedel av partene til konvensjonen har levert inn protest mot vedtaket, jf. konvensjonens artikkel 17.

Utgangspunktet er at uttak av ulv krever hjemmel i lov eller vedtak med hjemmel i lov, jf. naturmangfoldloven § 15. For uttak av ulv er det vilkårene i naturmangfoldloven § 18 som er aktuelle. Disse bygger langt på vei på vilkårene i Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1.

I denne saken skal departementet ta stilling til om man skal tillate uttak av ulv for å avverge skade på «avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom» jf. nml. § 18 første ledd bokstav b, eller for å ivareta «allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning», jf. nml. § 18 første ledd bokstav c. I tillegg er det to vilkår

som alltid må være oppfylt for at lisensfelling av ulv skal kunne gjennomføres: At felling ikke truer bestandens overlevelse og at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum. Der felling av ulv vurderes etter nml. § 18 første ledd bokstav c, skal det legges vekt på om bestandsmålet som er vedtatt av Stortinget er nådd, jf. nml. § 18 andre ledd andre punktum.

Høyesterett har de senere årene behandlet to saker om felling av ulv. I 2021 behandlet Høyesterett vedtak om felling utenfor ulvesonen, jf. HR-2021-662-A. I 2023 behandlet Høyesterett vedtak om felling av ulv innenfor ulvesonen, jf. HR-2023-936-A. I begge tilfellene kom Høyesterett til at departementets klageavgjørelser var gyldige. Samlet sett medfører rettsavgjørelsene en betydelig avklaring av rettstilstanden når det gjelder lisensfelling av ulv. De to siste årene har det i tillegg vært rettsprosesser med krav om midlertidig forføyning for å stanse gjennomføring av lisensfellingsvedtakene innenfor ulvesonen. Både i 2022 og 2023 tok tingretten begjæringen til følge, mens lagmannsretten tok statens anke til følge og mente det ikke var sannsynliggjort at vedtaket var ugyldig, jf. LB-2022-19312 og LB-2023-12647.

Flere av klagerne har anført at nemndenes vedtak er i strid med Grunnloven og Bernkonvensjonen. I henvendelser til departementet er det også trukket frem at Bernkonvensjonens stående komité i desember 2024 vedtok å åpne en sak om norsk bestandsregulering av ulv.

Grunnloven § 112 verner miljøet og gir rett til «en natur der produksjonsevne og mangfold bevares». I HR-2021-662-A uttalte Høyesterett at de ikke kunne se at nml. § 18 var i strid med Grunnloven § 112. Høyesterett kunne slik nml. og rovviltforskriften er utformet heller ikke se at § 112 fikk nevneverdig betydning som tolkningsfaktor i saken. På denne bakgrunn vurderer departementet at et vedtak som oppfyller vilkårene i nml. og rovviltforskriften ikke er i strid med Grunnloven § 112. Departementet viser til vurderingene av vilkårene i nml. § 18 under.

Om forholdet til Bernkonvensjonen uttalte Høyesterett i HR-2021-662-A at nml. § 18 første og andre ledd langt på vei er formet etter mønster av Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, og må tolkes i samsvar med forpliktelsene i konvensjonen. I saken viste Høyesterett også til at det følger av Bernkonvensjonen artikkel 2 at Norge har visse forpliktelser til å treffe nødvendige tiltak for å opprettholde bestandene av vill flora og fauna, inkludert ulv. Høyesterett la til grunn at Norge er folkerettslig bundet til å sikre ulvens overlevelse i norsk natur. Høyesterett fant det derimot klart at Norge ikke bryter Bernkonvensjonen artikkel 2 så lenge den norske delbestanden av ulv er så stor at bestandsmålet nås. Departementet legger til grunn at nml. gjennomfører Norges folkerettslige forpliktelser etter Bernkonvensjonen, og at et vedtak om lisensfelling som oppfyller vilkårene i norsk rett ikke er i strid med konvensjonens bestemmelser. Departementets vurdering er at åpning av klagesaken under Bernkonvensjonen ikke endrer på denne konklusjonen.

Det er blant klagerne anført at vedtaket strider mot det globale Kunming-Montreal-rammeverket for naturmangfold (naturavtalen), særlig mål 4 som omhandler trusler mot

truede arter. For å følge opp den globale naturavtalen, inkludert mål 4, har regjeringen lagt fram en stortingsmelding med en ny nasjonal handlingsplan for natur. Samtidig viser departementet til at vedtak om lisensfelling, som alle vedtak om uttak av rovvilt, skal skje innenfor rammene av blant annet Bernkonvensjonen, naturmangfoldloven og Stortingets føringer for rovviltforvaltningen. Vi kan på denne bakgrunn ikke se at rammeverkets overordnede målsetninger kan tillegges særlig betydning i denne saken.

Nml. § 5 første ledd slår fast at «[m]ålet er at artene og deres genetiske mangfold ivaretas på lang sikt og at artene forekommer i levedyktige bestander i sine naturlige utbredelsesområder». Bestemmelsen pålegger ikke forvaltningen direkte forpliktelser, men utgjør en retningslinje for lovtolkningen og skjønnsutøvelsen, som må avveies mot andre viktige samfunnshensyn, jf. nml. § 14. Det innebærer at det er mulig å gjøre uttak etter nml. § 18 selv om forvaltningsmålet i § 5 ikke er nådd, jf. HR-2021-662-A. Forvaltningsmålet for arter i nml. § 5 og nml. § 14 om andre viktige samfunnsinteresser er trukket inn i den skjønsmessige vurderingen av saken.

Prinsippene i nml. §§ 8-10 og § 12 legges til grunn som retningslinjer for avgjørelsen, jf. nml § 7. Prinsippene er integrert i vurderingene. Prinsippene i nml. § 11 anses ikke som relevante i denne saken da det ikke er aktuelt å stille fordyrende vilkår. Departementet anser at kunnskapsgrunnlaget i hovedsak er basert på eksisterende og tilgjengelig kunnskap, og at kravet til kunnskapsgrunnlaget etter nml. § 8 er oppfylt. Når det gjelder effekten av påvirkninger, jf. nml. § 10, foreligger det betydelig kunnskap om den samlede belastningen som den sør-skandinaviske ulvebestanden blir utsatt for, se punkt 4.3. Departementet anser at føre-var-prinsippet er ivaretatt, jf. nml. § 9. Departementet viser til den omfattende kunnskapen om ulvebestanden og om påvirkningen av lisensfellingskvoten på bestanden, og tiltakene som skal redusere risikoen for feilfelling av individer fra andre revir under lisensfelling.

Departementet anser at kravene til utredning i saksbehandlingen, jf. forvaltningsloven § 17, er tilfredsstillt. Annet relevant regelverk er rovviltforskriften §§ 3, 4, 7 og 10.

Enkelte av klagerne har anførsler som knytter seg til ulovligheter begått ved gjennomføringen av lisensfelling. Departementet forutsetter at lisensfelling utøves i overensstemmelse med relevant regelverk, herunder viltloven § 19 om human jakt. Mistanke om eventuelle lovbrudd må etter departementets mening håndteres på annen måte enn som et argument mot å åpne for lisensfelling, for eksempel ved at konkrete forhold meldes til politiet, Miljødirektoratet eller Statsforvalteren som administrerer felling.

4.2. Rovviltnemndenes myndighet

Etter rovviltforskriften § 7 første ledd første punktum har en rovviltnemnd myndighet til å fatte vedtak om kvote for blant annet lisensfelling av ulv «når bestanden av den enkelte art ligger over de nasjonalt fastsatte bestandsmålene for regionen, jf. forskriften § 4.» De følger av departementets merknad til forskriftsbestemmelsen at vurderingen av om nemnden har myndighet skal for ulv og bjørn baseres på de siste dokumenterte data om siste års ynglinger

fra Nasjonalt overvåkingsprogram for rovvilt, jf. rovviltforskriften § 3 tredje ledd. Siste resultat fra bestandsovervåkingen viser at det ble registrert 5 ynglinger i helnorske revir, og 3 ynglinger i såkalte grenserevir som benytter areal både i Norge og Sverige. Dette tilsvarer 6,5 ynglinger i Norge i 2023, fordi grenserevir medregnes med en faktor på 0,5.

Noen av klagerne har anført at rovviltnemndene ikke har myndighet til å fatte vedtak om lisensfelling når bestanden ligger på bestandsmålet eller under bestandsmålet på vedtakstidspunktet, og ikke over. Som det går frem over er bestanden 0,5 ynglinger over bestandsmålet. Departementet vil likevel kommentere klageres anførsel. Det er en etablert praksis for at myndigheten er lagt til de regionale rovviltnemndene når regionalt bestandsmål for den aktuelle arten er oppnådd, se for eksempel departementets vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen 21. desember 2023. Ved det tilfelle bestanden er mindre enn regionalt bestandsmål mister rovviltnemnda myndigheten. Dette underbygges av kommentarene til rovviltforskriften. I kommentarene til § 3 står det for eksempel

«Når bestandsmålet for ulv er nådd, dvs. når det foreligger minst 4 ynglinger av ulv, der ynglinger i grenserevir teller med en faktor på 0,5, og revirene for minst 3 av disse i sin helhet ligger i Norge, har rovviltnemndene myndighet til å fatte vedtak om kvote for skadefelling eller lisensfelling av ulv, jf. forskriften § 7, § 8 og § 10.»

Departementet viser også til rovviltforliket av 2011, jf. Representantforslag 163 S (2010-2011), hvor det i punkt 2.1.1 fremgår: «Nemndene har myndighet til å fastsette kvoter for lisensfelling, kvotejakt og kvoter for betinget skadefelling for bestander der regionalt bestandsmål er nådd.»

Med en politisk målsetting om å forvalte rovviltbestandene i tråd med bestandsmålet, mener departementet det er lite hensiktsmessig å endre praksis slik at rovviltnemndene kun har myndighet i tilfeller der en rovviltbestand er større enn det regionale bestandsmålet for arten i den enkelte region. Selv om bestanden er 0,5 ungekull over bestandsmålet, kan bestandsregulering være nødvendig for å sikre at bestanden holder seg på samme nivå i fremtiden. Dette har sammenheng med at det hvert år blir født nye ulver i bestanden. Vi vil for ordens skyld påpeke at bestemmelsen kun gjelder rovviltnemndenes myndighet, og at departementet kan vedta lisensfelling uavhengig av denne bestemmelsen.

4.3. Bestandssituasjonen

4.3.1. Betydningen av bestandssituasjonen i vurderingene

Ulvebestandens størrelse og genetiske tilstand har betydning i relasjon til flere av vilkårene for lisensfelling. Det er for det første et vilkår etter nml. § 18 andre ledd første punktum at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse». Vilåret knytter seg til den sør-skandinaviske ulvebestanden. Dette følger av lovens forarbeider, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) og er lagt til grunn i HR-2021-662-A. Departementet drøfter dette vilåret i punkt 4.3.4.

For det andre har bestandens størrelse og genetiske tilstand betydning for det nasjonale bestandsmålet for ulv. Departementet skal i tillegg til lovens vilkår som er nevnt over, ta stilling til om det med uttaket er sannsynlig at bestandsmålet for ulv nås neste år, jf. blant annet kommentarene til rovviltforskriften § 7 andre ledd. Departementet drøfter forholdet til bestandsmålet i punkt 4.3.3.

For det tredje har bestandsmålet, bestandens størrelse og dens genetiske tilstand betydning for vurderingen av vilkåret om at uttaket skjer for å ivareta «andre offentlige interesser av vesentlig betydning», jf. nml. § 18 første ledd bokstav c. Ifølge HR-2023-936-A krever vilkåret at det må gjøres en samlet interesseavveining. Høyesterett uttalte i avsnitt 34 at når ulvebestanden er over bestandsmålet, står vernehensynene svakere enn de ellers ville gjort, med den konsekvens for interesseavveiningen at kravene til andre offentlige hensyn senkes. Det er derfor nærliggende å ta utgangspunkt i om målet er nådd eller ikke, og i tilfelle med hvilken margin. Men det må uansett også gjøres en konkret vurdering basert på et oppdatert faktisk grunnlag. Vi viser til vår vurdering i punkt 4.5.

4.3.2. Bestandssituasjonen for ulv

Departementet legger Miljødirektoratets faglige tilråding av 4. november 2024 til grunn for redegjørelsen. Miljødirektoratet har blant annet basert seg på rapport fra Rovdata av 3. juni 2024 om endelig bestandsstatus for ulv i Skandinavia vinteren 2023/2024.

Det ble registrert i alt 44 ynglinger av ulv i Skandinavia vinteren 2023/2024, hvorav 5 helnorske og 3 i grenserevir med tilhold i både Norge og Sverige. Det ble registrert 30 revirmarkerende par, hvorav 1 i Norge og 3 i grenseoverskridende revir. Samlet for Norge og Sverige var dette en reduksjon på 7 ynglinger og en reduksjon på 6 revirmarkerende par sammenlignet med det som ble registrert under registreringssesongen 2022/2023. Til sammenligning ble det registrert ungekull i 3 helnorske revir og 6 grenserevir i registreringssesongen 2022/2023, og ungekull i 4 helnorske revir og 8 grenserevir i registreringssesongen 2021/2022.

I henhold til opplysningene i rapporten «Ulv i Norge pr. 11. desember 2024. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2024-2025», er det så langt i registreringssesongen 2024/2025, det vil si fra 1. oktober til 11. desember 2024, dokumentert totalt 39-50 ulv med tilhold i Norge eller på begge sider av riksgrensen mot Sverige, hvorav 24-33 med helnorsk tilhold. I ulvetelleren til Rovdata var det per 11. desember identifisert 31 ulver i Norge. Den foreløpige rapporten viser videre at det per 11. desember var dokumentert 3 valpekull i helnorske revir (revirene Julussa, Disenå og Setten), og 3 valpekull i grenserevir, det vil si i revir med tilhold på tvers av riksgrensa (revirene Gråberget, Kymmen og etter all sannsynlighet Kynna). Det understrekes at dette er foreløpige registreringer, og at registreringssesongen går fra 1. oktober til 31. mars. Endelig status blir rapportert rundt 1. juni 2025.

Bestanden ble for registreringssesongen 2023/2024 beregnet til ca. 440 ulver i Skandinavia. Dette er en reduksjon på 70 dyr i forhold til den estimerte bestanden for 2022/2023. Ca. 375

av den beregnede bestanden var i Sverige, inkludert halvparten av individene i grenserevirene.

Det ble registrert 42-44 ulver med helnorsk tilhold i Norge i 2023/2024, og 32 ulver dokumentert med tilhold på begge sider av riksgrensen. Det betyr at det, etter å ha fordelt ulvene i revir som hadde tilhold på begge sider av riksgrensen med en faktor på 0,5, ble registrert 58-60 ulver i Norge i 2023/2024. Dette er 6-10 ulver færre enn det som ble registrert sesongen 2022/2023.

Ulv registrert døde i løpet av overvåkingssesongen er ikke trukket fra tallene over. På den andre siden er det født nye kull våren 2024 som ikke inngår i disse tallene. Hvor mange par og flokker som finnes i Norge sesongen 2024/2025 er kun foreløpig kartlagt gjennom rapporten nevnt over med tall per 11. desember 2024.

Bestandstallene over må sees i sammenheng med hvilken dødelighet det har vært i ulvebestanden. I perioden 1. oktober 2023 til 30. april 2024 ble det registrert 20 døde ulver i Norge og 53 døde ulver i Sverige. Det samlede antallet dyr felt under lisensfelling, skadefelling og SNO-oppdrag i Norge i perioden fra 1. oktober 2023 til 30. april 2024, var 18 dyr. I tillegg er ett dyr kjent å være felt ulovlig i Norge i denne perioden, og ett dyr kjent å være påkjørt i Norge i denne perioden. I Norge ble det felt en helnorsk flokk (Rafjelletrivret), en grenseflokk (Fjornshöjdenreviret) og ett grensepar sist vinter. I tillegg ble det felt noen streifende individer. Fra 1. mai 2024 til 15. desember 2024 er det registrert 7 døde ulver i Norge og 22 i Sverige.

Det er vedtatt en lisenskvote på totalt 27 ulver i områdene utenfor ulvesonen i Norge. Erfaringsmessig er det lite sannsynlig at disse kvotene vil bli effektivert i sin helhet, og per 20. desember er det ikke felt ulv inneværende lisensfellingsperiode (1. desember – 31. mai) utenfor ulvesonen. Irregulær avgang av ulv fra tidspunktet for rovviltnevndenes vedtak skal trekkes fra lisensfellingskvoten, jf. rovviltforskriften § 7 siste ledd.

Den sør-skandinaviske ulvebestanden har en høy innavlsgrad. Den gjennomsnittlige innavlskoeffisienten for vintersesongen 2023/2024 er beregnet til $[0,23 \pm 0,10]$, som er noe lavere enn forrige sesong $[0,24 \pm 0,10]$. Innavlskoeffisienten måler andelen identiske gener et individ arver fra foreldrene, og jo mer beslektet foreldrene er jo høyere blir innavlskoeffisienten. En verdi på 0,25 tilsvarer avkom til et søskenpar, og gjennomsnittlig er altså innavlsgraden i den sør-skandinaviske ulvebestanden om lag på dette nivået.

Det er dokumentert at det skjer ulovlig avlaving av ulv i den sør-skandinaviske bestanden, og at omfanget har vært betydelig. Dette er nærmere beskrevet i Meld. St. 21 (2015-2016) *Ulv i norsk natur* s. 27. Miljødirektoratet skriver blant annet følgende om ulovlig avlaving i den faglige tilrådingen av 4. november 2024:

«Det er en utfordring for den felles skandinaviske ulveforvaltningen at mange dyr forsvinner av ukjente årsaker, og størrelsen på faktoren er ukjent. Eksempelvis ble hele det

revirmarkerende paret vi hadde i reviret Aurskog i 2022/2023 sesongen (V878 og V1099), ikke funnet i 2023/2024 sesongen, uten at en har kjennskap til om dette skyldes naturlig avgang eller ulovlig jakt. Det at omfanget av voksne dyr som forsvinner mellom sesonger er betydelig, gjør uansett at en må være oppmerksom på at revir kan og vil forsvinne mellom sesonger selv uten lisensfelling.»

4.3.3. Bestandsmålet

Bestandsmålet for ulv er fastsatt av Stortinget og framgår av rovviltsforskriften § 3 første ledd. Det er en målsetting at den norske delen av den sør-skandinaviske ulvebestanden forvaltes slik at den ligger så nær det nasjonalt fastsatte bestandsmålet som mulig. Samtidig må ulv forvaltes innenfor rammene av Bernkonvensjonen og naturmangfoldloven.

Bestandsmålet er 4-6 årlige ynglinger av ulv i Norge. Tre av disse skal ha skjedd i revir som i sin helhet ligger i Norge. Der en del av reviret ligger i Sverige skal en yngling medregnes med en faktor på 0,5. Som nevnt ble det i registreringssesongen 2023/2024 registrert 5 ynglinger av ulv i helnorske revir og 3 ynglinger av ulv i grenserevir. Det ble dermed registrert 6,5 ynglinger av ulv i Norge i 2023/2024, inkludert halvparten av grenserevir. Bestanden oppfylte dermed både delmålet om tre helnorske ynglinger og intervallmålet på 4-6 ynglinger totalt. Døde ulver er ikke trukket fra disse tallene. Bestanden har ligget noen ynglinger over bestandsmålet fra sesongen 2015/2016 til 2021/2022, og på bestandsmålet i 2022/2023.

Risberget-Ulvåareviret var registrert som helnorsk revir i 2023/2024. Så langt denne vinteren er reviret også registrert som helnorsk. Som det fremgår av sekretariatets saksframlegg har familiegrupper som har benyttet dette området tidligere både vært helnorske og grenserevir. Boksjøreviret har vært registrert som grenserevir i alle sesonger som det har blitt registrert, med unntak av i 2021/2022. Det er foreløpig kun registrert ett dyr i reviret i vinter, jf. foreløpig statusrapport per 11. desember 2024. Departementet antar at et eventuelt revir i Boksjø vil være grenserevir. Fjornshöjdenreviret har vært registrert som grenserevir de sesongene det har vært registrert ulv i reviret. Fjornshöjden er registrert som grenserevir i foreløpig statusrapport per 11. desember.

Departementet viser til Miljødirektoratets faglige tilrådning av 4. november 2024. Miljødirektoratet beskriver at et uttak av det helnorske reviret Risberget-Ulvåa reduserer sannsynligheten for å kunne oppnå delmålet om 3 helnorske ynglinger neste sesong, men anser at det ikke er sannsynlighetsovervekt for at felling av et helnorsk revir og et grenserevir innenfor ulvesonen vinteren 2025 fører til at noen av delmålene i bestandsmålet ikke kan nås neste sesong. Vurderingen rundt dette oppgis av Miljødirektoratet å være noe usikker. Direktoratet anser det videre som mest sannsynlig at bestanden vil havne i det nedre sjiktet av intervallmålet på 4 til 6 årlige ynglinger med uttak av et helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir innenfor ulvesonen. Vurderingen rundt dette oppgis av Miljødirektoratet å være svært usikker. I tilleggsvurderingen konkluderer direktoratet med at vurderingene i tilrådningen av 4. november 2024 «er gjeldende også i lys av den foreløpige bestandsrapporten». På bakgrunn av dette legger departementet til grunn at det ikke er

sannsynlighetsovervekt for at felling av et helnorsk revir og et grenserevir innenfor ulvesonen vinteren 2025 fører til at noen av delmålene i bestandsmålet ikke kan nås neste sesong.

I den faglige tilrådingen av 4. november 2024 har ikke Miljødirektoratet vurdert betydningen av felling av gjenværende individer i Fjornshöjdenreviret for muligheten for å nå bestandsmålet neste sesong. Årsaken er at på det på dette tidspunktet ikke forelå informasjon om et mulig revirmarkerende par i Fjornshöjden, og nemndenes vedtak hadde derfor på dette punktet ikke direkte betydning for bestandsmålsoppnåelsen. Informasjonen om et mulig revirmarkerende par i dette området fremgår av den foreløpige bestandsrapporten av 11. desember 2024, og 20. desember 2024 kom det informasjon om at det er registrert en tise og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer. En kvote som, i tillegg til lisensfelling av et helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir, åpner for lisensfelling av revirmarkerende ulver i den norske delen av grensereviret Fjornshöjden vil redusere bestandens ynglepotensial ytterligere med 0,5 ungekull i Norge i 2025. Departementet antar at bestandsmålet kan nås neste sesong også med et slik uttak.

Departementet understreker at oppnådd bestandsmål ikke alene er tilstrekkelig for at naturmangfoldlovens vilkår for uttak er oppfylt. Departementet har derfor ikke med det som er sagt over, tatt stilling til om lovens vilkår for uttak er oppfylt. Drøftelsen av om det er hjemmelsgrunnlag etter naturmangfoldloven § 18 for lisensfelling av ulvene i reviret Risberget-Ulvåa, den norske delen av grensereviret Boksjø, samt gjengående fjorårshalper i den norske delen av grensereviret Fjornshöjden følger under.

4.3.4. Vurdering av vilkåret om at uttaket ikke må true bestandens overlevelse, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum

Etter nml. § 18 andre ledd første punktum er det et vilkår at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse». Vilkaeret knytter seg som nevnt til den sør-skandinaviske ulvebestanden, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) og HR-2021-662-A avsnitt 61. I avgjørelsen understreker Høyesterett at det ikke lar seg gjøre å beskrive generelt hvilken risiko for bestandens overlevelse som stenger for felling av ulv etter naturmangfoldloven § 18 andre ledd, men at dette må avgjøres konkret i den enkelte sak, jf. HR-2021-662-A avsnitt 65. Høyesterett la til grunn at grensen kan variere noe, avhengig av blant annet fellings- og kunnskapsgrunnlaget.

Aktuelle momenter i vurderingen av om uttaket truer bestandens overlevelse vil være

- (i) antall ulv i kvoten holdt opp mot totalt antall ulv i den sør-skandinaviske ulvebestanden,
- (ii) hvorvidt ulvene som kan felles etter kvoten antas å være genetisk viktige eller være blant de mest stabile reproduserende familiegruppene,
- (iii) kvoten sett i sammenheng med det samlede (forventede) uttaket i Norge og Sverige,
- (iv) andre konsekvenser uttaket kan få for ulvebestanden, og
- (v) annen relevant informasjon om faktorer som kan påvirke ulvebestandens overlevelse i tiden fremover (bl.a. naturlig avgang, ulovlig jakt, påkjørsler m.m.).

Når det gjelder den samlede effekten av påvirkninger, jf. nml. § 10, foreligger det statusrapporter og annen vitenskapelig kunnskap som medfører at vi har betydelig kunnskap om den samlede belastningen arten utsettes for.

Departementet er av den oppfatning at det i denne saken foreligger grundige vurderinger fra Miljødirektoratet om ulvebestandens status, genetiske situasjon og usikkerhet som det må legges vekt på ved vurderingen av lovens vilkår. Departementet har i tillegg sett hen til oppdatert kunnskap om bestandssituasjonen, jf. rapporten «Ulv i Norge pr. 11. desember 2024. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2024-2025».

Ulv er en truet art i Skandinavia. Den samlede sør-skandinaviske bestanden er listet som sårbar (VU) på Verdens naturvernunions (IUCN) rødliste for truede arter. Den norske delen av bestanden er listet som kritisk truet (CR) i Norsk rødliste for arter 2021. Den svenske delbestanden er listet som sterkt truet (EN). Den sør-skandinaviske bestanden er relativt liten og isolert. Som det fremgår i punkt 5.3.2, er bestanden beregnet til 440 ulver i Skandinavia (hvorav ca. 375 i Sverige, inkludert halvparten av individer i grenserevir) i 2023/2024. Dette er en reduksjon på 70 dyr i forhold til den estimerte bestanden for 2022/2023. Estimert bestand ble redusert fra 2014/2015 til 2018/2019, økte fra 2019/2020 til 2021/2022, og redusert fra 2022/2023.

Små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Ulvebestanden er etablert av få individer, noe som har ført til en høy innavlsgrad. Som nevnt under pkt. 4.3.2 er gjennomsnittlig innavlskoeffisient for vinteren 2023/2024 beregnet til ca. [0,23 +/- 0,10]. Dette er noe lavere enn i 2022/2023 [0,24 +/- 0,10]. En innavlskoeffisient på 0,25 tilsvarer for eksempel avkom til et søskenpar. Dette tilsier at ulvene i den sør-skandinaviske ulvebestanden i gjennomsnitt er omtrent like nært beslektet som avkom til helsøsken. Innavl vil påvirke ulvebestanden i et langsiktig perspektiv, men innavlsrelaterte defekter, blant annet sterilitet, er registrert i bestanden. Fordi bestanden er så liten og den genetiske tilstanden så dårlig, er den svært sårbar når det gjelder effekten av felling og andre negative påvirkningsfaktorer.

Miljødirektoratet har i sin faglige tilrådning konkludert med at kvotene som er vedtatt av nemndene ikke vil true den skandinaviske ulvebestandens overlevelse. Denne vurderingen bygger på følgende forutsetninger:

«A. Forvaltningen sørger for at tilstrekkelig mange immigranter fra den finsk-russiske bestanden klarer å vandre inn og etablere seg i den skandinaviske bestanden. Dette har svært stor betydning for bestandens langsiktige overlevelse. Uten innvandring må bestanden forvaltes på et vesentlig høyere bestandsnivå enn dagens samlede bestandsmål i Norge og Sverige for å sikre overlevelsen.

B. Lederparene i revirene som skal felles er de samme som forrige sesong og som angitt i tabell 3a og 3b.

C. Den praktiske gjennomføringen av lisensfelling innenfor ulvesonen må ikke medføre felling av ulv fra tilgrensende revir.

D. Annen avgang, inkludert illegal jakt, forblir på samme nivå som tidligere sesonger.»

Miljødirektoratet skriver også i sin faglige tilråding at den norske ulveforvaltningen er avhengig av at svenske forvaltningsmyndigheter opprettholder en delbestand av ulv som er vesentlig større enn den norske delbestanden, for å sikre artens langsiktige overlevelse.

Når det gjelder forutsetning A, viser departementet til at forvaltningen ikke er kjent med at genetisk verdifulle individer har etablert seg i revirene Boksjø eller Risberget-Ulvåa. Imidlertid er ledertispa som tidligere er registrert i Boksjøreviret (V962) født i reviret Boksjø 2, og avkom etter Tiveden-tispa (F2-generasjon) og Galven-hannen (F3-generasjon). Denne tispa har spesielt lav innavlskoeffisient (0.075). Miljødirektoratet anser imidlertid genene etter Tiveden-tispa som på vei til å sikres i bestanden, uavhengig av eventuell felling av V962. Miljødirektoratet uttalte i faglig tilråding til fjorårets klagevedtak om lisensfelling av ulv at de vurderte genene etter Galven-hannen som godt sikret i bestanden. Når det gjelder Fjornshöjden-reviret viser siste informasjon at det er registrert en tispe og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer. Vi anser at dette ivaretar forutsetning A.

Departementet viser til at dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles, se punkt 4.7. Norge har felles retningslinjer med Sverige om forvaltning av genetisk verdifulle ulver. Av disse følger det at innvandret ulv fra den finsk-russiske populasjonen og deres førstegenerasjons avkom så langt det er mulig skal unntas fra felling.

Når det gjelder forutsetning B, har ikke departementet informasjon som tilsier at det er nye lederpar i de aktuelle revirene, med unntak av Fjornshöjdenreviret, der fjorårets lederpar ble felt under lisensfelling. Som nevnt er forvaltningen ikke kjent med at genetisk verdifulle individer har etablert seg i de aktuelle revirene. Når det gjelder Boksjøreviret, viser vi til at det i den foreløpige statusrapporten per 11. desember 2024 er registrert ett individ. Det er fortsatt tidlig i overvåkingssesongen, og ny informasjon kan tilkomme. Dette innebærer likevel en viss risiko for at andre individ enn kjente lederdyr i reviret kan befinne seg i reviret. Vi viser her til at Statsforvalteren kan gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at genetisk verdifulle individer felles og endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antall dyr i reviret, se punkt 4.7, og statsforvalteren kan stanse lisensfelling ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Når det gjelder forutsetning C, anser departementet at det kan gjøres tiltak knyttet til den praktiske gjennomføringen av lisensfelling innenfor ulvesonen for å i så stor grad som mulig unngå at det felles ulv fra tilgrensende revir. Se punkt 4.7. Etter departementets vurdering vil det være vanskelig å fastslå om forutsetning D, om at «annen avgang herunder illegal jakt forblir på samme nivå som tidligere sesonger», vil være oppfylt. Best tilgjengelig kunnskap tilsier imidlertid ikke at det er grunn til å anta en vesentlig endring i nivået på ulovlig jakt.

Departementet viser til at direktoratet i sin tilleggsvurdering av 16. desember 2024 finner «at de vurderingene vi gjorde 4. november 2024, er gjeldende også i lys av den første foreløpige rapporten».

Departementet mener på denne bakgrunn at et uttak av ulv i ett helnorsk revir, ett grenserevir og gjengående fjorårsvalper i den norske delen av grensereviret Fjornshöjden, i tillegg til annen kjent og forventet avgang i den sør-skandinaviske bestanden som redegjort for over og i Miljødirektoratets tilrådning, ikke vil true bestandens overlevelse, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum.

Departementet viser til klagen fra NOAH – for dyrs rettigheter. Klageren spør på hvilket grunnlag norske myndigheter kan basere sin vurdering av vilkåret om bestandens overlevelse på ulvebestanden som finnes i Sverige, når Sverige er rettslig forhindret fra å påberope seg ulvebestanden som finnes i Norge. Departementet viser til at EUs habitatsdirektiv, rådsdirektiv 92/43/EØF om bevaring av naturtyper samt ville dyr og planter, ikke er en del av EØS-avtalen, og at Norge ikke er bundet av direktivet. Vilkaåret i Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1 og nml. § 18 annet ledd om at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse» knytter seg som nevnt til den sør-skandinaviske ulvebestanden, jf. Ot.prp. nr. 52 (2008-2009) og HR-2021-662-A avsnitt 61. Departementet viser også til at vilkåret om «gynnsam bevarandestatus» under rådsdirektiv 92/43/EØF anses å gi et høyere beskyttelsesnivå enn vilkåret om at «uttaket ikke truer bestandens overlevelse». Dersom det førstnevnte vilkåret er oppfylt, taler det for at også det sistnevnte vilkåret er oppfylt.

4.4. Skadeomfang og fremtidig skadepotensial, jf. nml. § 18 første ledd bokstav b

Det følger av nml. § 18 første ledd bokstav b at Kongen kan tillate uttak av vilt «for å avverge skade på avling, husdyr, tamrein, skog, fisk, vann eller annen eiendom». Nml. § 18 er utformet med sikte på å gjennomføre Bernkonvensjonen artikkel 9 nr. 1, jf. lovens forarbeider (Ot.prp. nr. 52 (2008-2009)). Bestemmelsen må tolkes på bakgrunn av konvensjonsbestemmelsens innhold. Bestemmelsen stiller visse minstekrav til skadens omfang og alvorlighetsgrad, og begrepet «avverge» innebærer at felling kan skje som et forebyggende tiltak, jf. HR-2021-662-A avsnitt 82.

Departementet viser til beskrivelsene av beitenæring og husdyrhold innenfor og i nærheten av ulvesonen, samt skader forårsaket av ulv, i saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak. Vi viser til at det ikke er tamreindrift innenfor ulvesonen. Vi viser videre til at husdyrhold innenfor ulvesonen har tilpasset seg forekomsten av rovvilt, men at det oppstår årvisse skader og driftsforstyrrelser, både i inngjerdede områder og på utmarksbeite. Departementet er likevel enig med rovviltnemndenes sekretariat i at skadeomfanget og skadepotensialet på beitedyr og andre husdyr innenfor ulvesonen må anses som begrenset. I tillegg foreligger det andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling for å forebygge skader, jf. nml § 18 andre ledd. Departementet understreker i denne sammenheng at prinsippet om en geografisk differensiert forvaltning tilsier at terskelen for felling av ulv skal være høyere innenfor ulvesonen, og at beitenæring skal tilpasses forekomsten av ulv gjennom forebyggende tiltak.

Departementet understreker at det ikke kan legges til grunn at ulv i ulvesonen utgjør et skadepotensial fordi den eller dens avkom kan vandre inn i prioriterte beiteområder og gjøre skade på beitedyr. Departementet vil peke på at ulv som vandrer inn i områder utenfor ulvesonen, der det er fare for skade av et visst omfang og alvorlighetsgrad, kan felles i den grad de vandrer inn i beiteområder hvor det er tildelt fellingskvote. Rovviltnemndene i rovviltregionene 1-6 har for lisensfellingsperioden 2024/2025 fattet vedtak om kvoter for lisensfelling av til sammen 27 ulv utenfor ulvesonen.

Departementets vurdering er at det ikke foreligger et tilstrekkelig skadepotensial til at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav b, om å avverge skade på blant annet husdyr, tamrein eller annen eiendom, kan anses oppfylt for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåa, den norske delen av Boksjøreviret eller et mulig revirmarkerende par i den norske delen av Fjornshöjdenreviret, verken isolert eller samlet. Departementet viser også til at rovviltnemndene har hjemlet kvoten i § 18 andre ledd bokstav c.

4.5. Offentlige interesser av vesentlig betydning, jf. nml. § 18 første ledd bokstav c

4.5.1. Utgangspunkter for vurderingen og forholdet til bestandsmålet

Nml. § 18 første ledd bokstav c åpner for uttak av vilt «for å ivareta allmenne helse- og sikkerhetshensyn eller andre offentlige interesser av vesentlig betydning». Det er ikke vist til forhold i saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak eller i vedtaket som tilsier at ulveflokkene/-revirene i denne saken har en påvirkning på allmenne helse- eller sikkerhetshensyn. Departementet anser at det er alternativet «andre offentlige interesser av vesentlig betydning» som er relevant i saken, og vil vurdere dette alternativet i det følgende.

I 2023 kom Høyesterett til at statens vedtak om lisensfelling av Letjennareviret innenfor ulvesonen i 2020 var gyldig, jf. HR-2023-936-A. Avgjørelsen gir viktige føringer for vurderingen av om vilkåret om «andre offentlige interesser av vesentlig betydning» er oppfylt for lisensfelling innenfor ulvesonen. Med henvisning til sin avgjørelse om lisensfelling av ulv utenfor ulvesonen fra 2021, mener Høyesterett at vilkåret krever en samlet interesseavveining også innenfor ulvesonen. Det vises til avgjørelsen fra 2021 hvor det fremgår at nml. § 18 første ledd bokstav c åpner for å trekke inn et bredt spekter av offentlige interesser, jf. HR-2021-662-A avsnitt 108. Men for at felling skal kunne besluttes, må disse interessene samlet sett gjøre seg gjeldende i så vesentlig grad at de veier tyngre enn de vernehensyn som også gjør seg gjeldende. Vurderingen må gjøres konkret, men det Stortinget har omtalt som distriktspolitiske hensyn, vil ha vesentlig vekt.

I HR-2023-936-A uttalte Høyesterett at bestandsmålet bygger på en generell avveining av relevante interesser som, når målet er nådd, senker terskelen for felling. Det er derfor nærliggende å ta utgangspunkt i om målet er nådd eller ikke, og i tilfelle med hvilken margin. Uansett må det også gjøres en konkret vurdering basert på et oppdatert faktisk grunnlag. Presumsjonen for at ulv kan felles når bestandsmålet er nådd som gjelder utenfor ulvesonen, får ikke anvendelse innenfor ulvesonen, hvor forutsetningen altså er at ulven har et sterkere vern enn utenfor. Innenfor sonen vil de konkrete omstendighetene i større grad bli

avgjørende. Etter at vedtaket om lisensfelling av Letjennareviret ble fattet, har nml. § 18 blitt endret gjennom tilføyelsen av et nytt andre punktum i bestemmelsens andre ledd. Det følger nå av bestemmelsen at det ved vurdering av uttak av rovvilt etter § 18 første ledd bokstav c skal legges vekt på om bestandsmål som er vedtatt i Stortinget er nådd. Etter Høyesteretts syn er tilføyelsen en konstatering og tydeliggjøring av det som allerede gjaldt, jf. HR-2023-936-A avsnitt 36.

Ifølge Miljødirektoratets faglige tilrådning ble bestanden registrert å være over begge de to delmålene i bestandsmålet forrige vinter, med 5 helnorske kull og 6,5 kull totalt. Antall ynglinger har de øvrige årene etter at gjeldende bestandsmål ble fastsatt i 2016 ligget over bestandsmålet, med unntak av sesongen 2022/2023, da det ble registrert 6 ynglinger. Departementet viser til Miljødirektoratets vurdering om at felling av ett helnorsk revir og ett grenserevir innenfor ulvesonen i 2025 ikke medfører sannsynlighetsovervekt for at noen av delmålene i bestandsmålet ikke kan nås neste sesong. Departementet antar at en kvote som i tillegg åpner for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret, herunder et eventuelt revirmarkerende par, heller ikke vil medføre at bestandsmålet ikke kan nås neste sesong.

Oppsummert lå bestanden i sesongen 2023/2024 0,5 ungekull over bestandsmålet. Det tilsier at det er noe handlingsrom for felling, for å øke sannsynligheten for at bestanden etter neste yngling ligger innenfor og ikke over bestandsmålet.

Miljødirektoratet anbefaler at Norges del av den skandinaviske ulvebestanden forvaltes slik at den holdes i øvre sjikt av bestandsmålet, fordi bestanden har utfordringer knyttet til både innavl og illegal felling. Departementet har i flere år lagt til grunn denne tilrådingen i vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen. Departementet kan imidlertid ikke se at det er avgjørende at bestanden hvert år forvaltes med mål om at den holdes i det øvre sjiktet av målet, så lenge bestanden forvaltes slik at den skal ligge innenfor intervallmålet på 4-6 årlige ynglinger. Departementet viser også til hensynet til å ikke overprøve rovviltnemndenes avgjørelser, der det er rettslig og faktisk handlingsrom for dette.

Departementet tar utgangspunkt i at bestandsmålet for ulv er nådd og at det senker terskelen for felling. Rovviltnemndenes vurdering er at det er rom for å ta ut et helnorsk revir og et grenserevir. Departementet er enig i nemndenes vurdering, og anser at hensynet til at ulvebestanden ikke skal ligge over bestandsmålet neste sesong taler for lisensfelling av ulvene i et helnorsk revir og i den norske delen av et grenserevir. Med dette utgangspunktet vil departementet i det følgende identifisere hvilke offentlige interesser som taler for lisensfelling av ulvene i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa og grensereviret Boksjø, og hvilke vernehensyn som taler mot lisensfelling, for så å avveie interessene mot hverandre. Se punktene 4.5.2 til 4.5.6.

For lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden anser departementet at det ikke på samme måte er naturlig å ta utgangspunkt i om fellingen vil bidra til å ivareta hensynet til at bestanden ikke skal ligge over bestandsmålet neste sesong. Vurderingen av vilkåret i nml.

§ 18 første ledd bokstav c for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden gjøres under punkt. 4.5.7. Departementet understreker samtidig vurderingen under punkt 4.3.3 om at departementet antar at bestandsmålet kan nå neste sesong også med lisensfelling av gjenværende fjorårsvalper i Fjornshöjden i tillegg til lisensfelling av Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret vinteren 2025.

4.5.2. Distriktpolitiske hensyn

I HR-2021-662-A fant Høyesterett at føringene Stortinget ga for lovtolkningen gjennom Innst. 257 L (2016–2017) skal tillegges adskillig vekt i interesseavveiningen etter nml. § 18 første ledd bokstav c. I flertallsmerknadene til Innst. 257 L (2016–2017) legges det til grunn at dersom ulvebestanden virker negativt på den distriktpolitiske målsettingen om å opprettholde spredt bosetting i Norge, kan det gi hjemmel for uttak etter § 18 første ledd bokstav c. I Innst. 257 L (2016–2017) peker komitéflertallet på at hvorvidt vilkåret er oppfylt beror på en sammensatt vurdering av ulike faktorer, og at negativ påvirkning på:

«[...] bl.a. beitenæring, annen næringsvirksomhet, jakt, lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold av generell karakter, må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktpolitiske hensyn.»

Flertallet understreker også at Bernkonvensjonens prioritet etter artikkel 2 til å bevare bestandene ut fra økologiske, vitenskapelige og kulturelle krav skal respekteres. Flertallet mener derfor det må være:

«[...] overveiende sannsynlig at ulvebestanden virker negativt inn på nasjonale distriktpolitiske hensyn dersom uttak skal tillates.»

I det følgende vil departementet vurdere faktorene som ble trukket frem av komitéflertallet i Innst. 257 L (2016-2017). I likhet med tidligere års vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen, og som påpekt av Høyesterett i HR-2023-936-A avsnitt 47, jf. også LB-2022-19312 og LB-2023-12647, er de distriktpolitiske interessene som taler for felling av ulvene i de aktuelle revirene i stor grad av mer generell karakter. Departementet mener like fullt – i år som i tidligere års vedtak – at disse interessene er relevante og får betydning i interesseavveiningen. De to høyesterettsdommene og de to lagsmannsrettskjennelsene gir støtte for en slik tilnærming. Etter departementets syn får det ingen nevneverdig betydning for denne vurderingen at bestanden nå er 0,5 over bestandsmålet og ikke er «nådd (...) med forholdsvis god margin», jf. HR-2023-936-A avsnitt 47. Departementet viser til det som er sagt i punkt 4.5.1 om behovet for lisensfelling for å holde bestanden så nær bestandsmålet som mulig. Til syvende og sist vil det bero på et skjønn hvilke av interessene som anses som overveiende, jf. HR-2023-936-A.

Hensynet til beitenæring

For Risberget-Ulvåa-reviret fremgår det av saksframlegget til rovviltnevndenes vedtak at det er beitedyr i og rundt reviområdet, hovedsakelig storfe. Alt av sau og det meste av storfe går på inngjerdede arealer. Det går noe storfe fritt på utmarksbeite i nærheten av reviret, sør for

rv. 25 i Elverum kommune. For Boksjøreviret fremgår det av saksframlegget til rovviltnemndenes vedtak at det i og rundt reviområdet er omtrent fem foretak med rundt 1000 sau. Det slippes ikke beitedyr fritt på utmarksbeite. Flere foretak har besetningene sine innenfor rovviltavvisende gjerder. I mai 2023 ble det dokumentert skader fra ulv på totalt 30 sau i Aremark kommune, nord for Boksjøreviret. Det finnes ikke DNA-prøver fra skadestedet som kan påvise hvilke(n) ulv(er) som årsaket skadene. Länsstyrelsen i Västra Götalands län viser i sin uttalelse til rovviltnemndene om Boksjøreviret at det "finns inga konfliktsituationer knutna till reviret från svensk sida, eftersom reviret är beläget i ett område som saknar förekomst av tamdjursbesättningar. Vargarna är skygga och har inte angripit vare sig tamdjur eller jakthundar i Sverige."

I saksframlegget fremgår det at sekretariatet til rovviltnemndene mener det innenfor gjeldende rammevilkår med tilstedeværelse av ulv innenfor ulvesonen er mulig med fortsatt beitebruk. Videre at det er ulemper knyttet til at beitenæringen har måttet tilpasse seg rovviltforekomsten, men at det fortsatt er mulig å drive med storfe på utmark, og med sau på inngjerdede arealer innenfor ulvesonen.

Departementet understreker at det må forventes regelmessig forekomst av ulv innenfor ulvesonen. Saueproduksjon, og andre produksjoner basert på utmarksbeite, i prioriterte rovviltområder skal tilpasses forekomsten av rovvilt. Det er fortsatt mulig å drive med storfe på utmark, og med sau på inngjerdet areal, innenfor ulvesonen. For storfe er sannsynligheten for skader fra ulv vesentlig mindre enn for sau. Departementet viser også til ordningen med tilskudd til forebyggende tiltak mot rovviltskader og konfliktdempende tiltak. Det kan imidlertid oppstå ulemper ved at beitenæringen må tilpasses forekomsten av ulv. Departementet viser til saksframlegget, hvor det gis en beskrivelse av ulemper for beitebrukere. Slike ulemper inngår i den samlede belastningen lokalsamfunnene opplever, og utgjør en del av årsakene til konfliktene som har utviklet seg rundt ulvebestanden.

I forbindelse med vedtak om lisensfelling i ulvesonen er det anført at det blir flere beitedyrskader av at stabile flokker skytes, blant annet fordi stabile flokker hindrer streifdyr, samt at det er negativt med nyetableringer av uforutsigbare streifulver og revirmarkerende par. Departementet er kjent med at skyting av lederdyr i stabile ulverevir kan medføre mindre forutsigbarhet. Dette fordi de revirhevdende dyrene er borte og området da åpnes for etablering av nye ulvepar og revirgrenser. De eksakte virkninger av det enkelte uttak er imidlertid vanskelig å forutse.

Etter departementets vurdering er de negative effektene på beitenæringen forårsaket av ulvene i de aktuelle revirene begrenset. Som nevnt under punkt 4.4 er skadeomfanget og skadepotensialet på beitedyr og andre husdyr innenfor ulvesonen begrenset og gir ikke hjemmel for felling etter § 18 første ledd bokstav b. Det understrekes også at ulemper må ses i sammenheng med den differensierte forvaltningen, der det må forventes en tilpasning av beitenæringene innenfor ulvesonen. Departementet mener likevel at hensynet til beitenæringen i områdene hvor de aktuelle revirene holder til kan tillegges noe vekt i den samlede interesseavveiningen, fordi ulempene knyttet til tilpasning, frykt for skader på

beitedyr osv. inngår i den samlede belastningen lokalsamfunnene opplever. Ulempene er en del av årsakene til konfliktene som har utviklet seg rundt ulvebestanden. Departementet vil samtidig understreke at felling av konkrete ulveflokker/-revir innenfor ulvesonen ikke vil fjerne slike ulemper på lang sikt, da man må forvente forekomst av både streifulv og nye reviretableringer i områdene relativt raskt.

Hensynet til jaktutøvelse

I Innst. 257 (2015-2016) uttaler komitéflertallet følgende om hensynet til jaktutøvelse:

«[...] jakt er en viktig interesse i samfunnet og har lange tradisjoner i Norge. Flertallet har merket seg at det er betydelig flere som deltar i jaktaktiviteter enn det er personer som eier jaktrettigheter. Flertallet mener jaktutøvelse, både som grunnlag for nærings- og friluftaktiviteter, er viktige distriktpolitiske hensyn som kan tillegges vekt dersom en stadig voksende rovviltbestand innvirker på hjorteviltbestanden i en slik grad at grunnlaget for jaktutøvelsen blir dokumentert å være vesentlig forringet.»

Formuleringen synes i utgangspunktet å tilsi at hensynet til jaktutøvelse kun er relevant dersom det er dokumentert vesentlig forringet grunnlag for jaktutøvelse. Departementet anser at det trolig ikke er det komiteen har ment. Hensynet til jaktutøvelse må kunne være relevant også før grunnlaget for jaktutøvelsen blir dokumentert å være vesentlig forringet, selv om hensynet da ikke nødvendigvis er tungtveiende nok til i seg selv å begrunne felling. Dette har også støtte i måten vurderingstemaet er formulert på i Innst 257, hvor det fremgår at negativ påvirkning på «[...] bl.a. (...) jakt må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktpolitiske hensyn.»

Det går frem av saksframlegget at det drives med jakt innenfor alle deler av ulvesonen, og at det oppstår konflikter knyttet til jakt i de fleste områder hvor det etableres ulverevir. Det pekes på at ulverevir kan påvirke elgbestanden lokalt og måten det drives jakt på negativt. Dette kan få betydelige konsekvenser for rettighetshavere og jegere, både økonomisk og med hensyn til jakt som rekreasjon. I saksframlegget påpekes det samtidig at jegere og rettighetshavere til en viss grad kan kompensere for tilstedeværelse av ulv gjennom å endre høstingsstrategi og jaktform. Det vurderes at skader på hund i svært stor grad kan forebygges ved å jakte uten hund, eller med bandhund i områder med kjent ulveforekomst. Det understrekes også at ulemper må ses i sammenheng med den differensierte forvaltningen, der det må forventes en tilpasning av jaktutøvelse innenfor ulvesonen. I saksframlegget vurderes det at selv om det er muligheter for tilpasning, kan bortfallet av tradisjonelle jaktformer være konfliktfylt. Länsstyrelsen i Västra Götalands län viser i sin uttalelse til rovviltmyndene om Boksjöreviret at ulvene i reviret ikke har angrepet jakthunder i Sverige.

I saksframlegget legges det til grunn at hjorteviltbestandene innenfor ulvesonen ikke er vesentlig forringet, men at tilstedeværelsen av ulverevir har medført behov for tilpasning i måten jakt utføres på og redusert avkastning av elgbestanden. Det vurderes at

tilstedeværelsen av ulv i områdene over en lengre periode, har medført en belastning for jegere og rettighetshavere, som bygger opp under konfliktene knyttet til ulveforvaltningen.

Departementet legger til grunn at det er jaktinteresser som gjør seg gjeldende i områdene hvor de aktuelle revirene ligger. Departementets vurdering er at ulvebestanden ikke har en slik innvirkning på hjorteviltbestanden at grunnlaget for jaktutøvelsen er dokumentert å være vesentlig forringet. Departementet understreker at det må forventes forekomst av ulv i alle deler av ulvesonen, og anser at negative effekter på jaktutøvelse forårsaket av ulvene i de aktuelle revirene er begrenset, og at ulemper til en viss grad kan forebygges gjennom tilpasninger.

Samtidig er ulempene og behovene for tilpasning en del av den samlede belastningen lokalsamfunnene i ulvesonen opplever. Tilpasninger i jaktutøvelse, endringer i tradisjonelle jaktformer og redusert avkastning fra jakt kan bidra til å bygge opp under konflikter knyttet til ulveforvaltningen. Det kan særlig gjelde når det har vært tilstedeværelse av ulv i et område over en lengre periode og revirene ligger tett. I likhet med tidligere vedtak om lisensfelling i ulvesonen, vurderer departementet at dette kan tillegges noe vekt i den samlede interesseavveilingen etter § 18 første ledd bokstav c. Departementet vil samtidig understreke at felling av konkrete ulveflokker/-revir innenfor ulvesonen ikke vil fjerne slike ulemper på lang sikt, da man må forvente forekomst av både streifulv og nye reviretableringer i områdene relativt raskt.

Hensynet til lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold

I Innst. 257 L (2016-2017) uttalte komitéflertallet blant annet «psykososiale forhold av generell karakter, må anses som faktorer som kan oppfylle vilkåret om distriktpolitiske hensyn».

I saksframlegget vurderes det at konflikter knyttet til ulvebestanden til en viss grad handler om utrygghet, bekymring for barn/hunder/egen person og innskrenkede muligheter for friluftsliv og jaktutøvelse. I saksframlegget vurderes det at belastningen knyttet til lokalbefolkningens trygghet og psykososiale forhold ikke kan gi hjemmel for felling isolert sett, men at vedvarende belastning over lang tid vurderes å kunne tillegges noe vekt i en samlet vurdering av naturmangfoldloven § 18 c. Det påpekes at belastningen vil variere noe mellom ulverevir. I saksframlegget vises det samtidig til at mange er positive til å ha ulv i sitt nærområde, og at de i en psykososial sammenheng kan bli negativt berørt av lisensfelling. Dette taler mot lisensfelling av hensyn til psykososiale forhold. Det opplyses videre at det ikke er dokumentert at ulv har utvist unormal eller nærgående adferd i noen revirer i ulvesonen. I saksframlegget anses ikke lisensfelling av revir i ulvesonen som en varig løsning, da det må forventes både forekomst av streifende individer og nye reviretableringer forholdsvis raskt i samme område, men det kan redusere de opplevde ulempene for en periode for den delen av befolkningen som er negativt belastet med å ha ulv i sitt nærområde.

Departementet kan ikke se at det er påvist at ulvene i de aktuelle revirene har utvist unormal eller nærgående adferd. Store rovdyr kan likevel være forbundet med en subjektiv frykt hos noen personer, og det er på det rene at en del mennesker føler frykt og ubehag ved å ha ulv i nærheten. Dersom dette skal tillegges avgjørende vekt, kan det imidlertid undergrave beskyttelsen av store rovdyr. Departementet mener også at frykt og utrygghet delvis kan avhjelpest gjennom informasjonstiltak, fysiske tiltak som belysning og lignende, og konfliktdependente tiltak. Departementet understreker også at meningene om ulv er svært varierte. Som flere av klagerne i saken peker på, er det mange som er positive til å ha ulv i sitt nærområde. Det går også frem av klagene i saken at det er personer som bor både innenfor og utenfor ulvesonen som anser tilstedeværelsen av ulv som en berikelse, og som opplever lisensfelling av stabile ulvrevir som en belastning.

Departementet anser likevel at konflikter knyttet til det å bo i eller i nærheten av ulvrevir til en viss grad kan skyldes psykososiale forhold, og at dette er en del av de samlede ulempene lokalbefolkning i områdene hvor de aktuelle revirene holder til opplever. Departementet viser til at revirene ligger i områder hvor det har vært tilstedeværelse av ulv over tid. Departementet mener derfor at hensynet til psykososiale forhold kan tillegges noe vekt i den samlede vurderingen etter § 18 første ledd bokstav c.

Departementet vil samtidig understreke at felling av konkrete ulvflokker/-revir innenfor ulvesonen ikke vil fjerne slike ulemper på lang sikt, da det må forventes både forekomst av streifende individer og nye reviretableringer områdene ganske raskt. Som det vurderes i saksframlegget kan lisensfelling likevel redusere de opplevde ulempene for en periode for den delen av befolkningen som er negativt belastet med å ha ulv i sitt nærområde.

4.5.3. Genetisk status, hensyn til genetisk verdifull ulv mv.

Den genetiske statusen til ulvene som vurderes felt er også et relevant hensyn i interesseavveiningen etter § 18 første ledd bokstav c. Som tidligere nevnt er den sør-skandinaviske bestanden preget av stor grad av innavl, og det er svært viktig for bestandssituasjonen at bestanden tilføres nye gener. Departementet viser til at det er utarbeidet felles retningslinjer for forvaltning av genetisk verdifulle individer gjeldende for norsk og svensk ulveforvaltning (gjengitt i Meld. St. 21 (2015-2016) kap. 2.6.) Genetisk verdifulle ulver er definert som innvandrende ulver fra østlige populasjoner (F0), og førstegenerasjonsavkom til immigranter (F1). De genetisk verdifulle individene skal ifølge retningslinjene så langt som mulig unntas fra felling.

Departementet viser til Miljødirektoratets faglige tilrådning 4. november 2024. Direktoratet er ikke kjent med at genetisk verdifulle individer har etablert seg i Risberget-Ulvåareviret eller i Boksjøreviret.

Arealbruken til Settenreviret har vært stabil i to sesonger, og departementet har ikke informasjon om utskifting av lederdyr der. I Miljødirektoratets tilleggsvurdering av 16. desember 2024 framgår det imidlertid at reviret Disenå, som antas å være helnorsk, foreløpig ser ut til å kunne skyve Settenreviret og sannsynligvis Mangenreviret i sørlig

retning. Direktoratets vurdering om at Settenreviret ser ut til å endre områdebruk i sørlig retning og forholdet til lisensfelling i Fjornshöjden-området, vurderes under punkt 4.5.7.

Det fremgår av direktoratets tilrådning at felling av enhver ulv vil kunne gi negativ påvirkning på den genetiske variasjonen fordi det alltid vil være en risiko for at sjeldne alleler går tapt. Departementet vurderer at dette er en innvending mot enhver felling, og at det dermed ikke er en tungtveiende innvending mot felling av de konkrete revirene. Departementet anser dette som en del av de vernehensynene som generelt taler mot lisensfelling av ulv, og som interessene for felling må avveies mot etter nml. § 18 første ledd bokstav c.

Ledertispa som ble registrert i Boksjøreviret i 2023/2024 (V962) er født i Boksjø 2-reviret og er avkom etter den genetisk verdifulle Tiveden-tispa (F2-generasjon). Direktoratet viser til at det er en del andre avkom etter Tiveden-tispa i bestanden som helhet, som har dannet par og fått avkom. Direktoratet anser at genene etter Tiveden-tispa er på vei til å sikres i bestanden, uavhengig av eventuell felling av Boksjø-tispa. Boksjø-tispa har for øvrig også linjer tilbake til den genetisk verdifulle Galven-hannen (F3-generasjon). I forbindelse med vurdering av kvoten for lisensfelling for vinteren 2024, vurderte Miljødirektoratet at eventuelle fellinger av to F2-dyr etter Galven-hannen ikke ville medføre uheldige konsekvenser for bestandens genetiske status. Departementet legger til grunn at dette gjelder også i år.

En av klagerne har anført at det må tas hensyn til at tispa i Boksjøreviret er F2 og at paret som ble registrert i reviret i fjor hadde en innavlskoeffisient på 0,151. Departementet viser til Miljødirektoratets vurdering av at genene etter Tiveden-tispa, som Boksjø-tispa er etterkommer av, er på vei til å sikres i bestanden, uavhengig av felling av Boksjø-tispa. Vi viser også til det vi ovenfor har sagt om at felling av enhver ulv vil kunne gi negativ påvirkning på den genetiske variasjonen, og at departementet anser dette som en del av de vernehensynene som interessene for felling alltid må avveies mot. Vi viser til avveiningen under punkt 4.5.6.

4.5.4. Hensynet til konfliktdemping og tillit til forvaltningen

I tråd med den todelte målsettingen i rovviltpolitikken, og Stortingets vedtak om en ulvesone, må det forventes en regelmessig forekomst av ulv i alle områder innenfor ulvesonen. Andre interesser, som beitenæring og jaktutøvelse, må tilpasse seg dette. Det er samtidig slik at interessemotsetningene knyttet til ulvebestanden har ført til et høyt konfliktnivå.

Departementet mener det er viktig at forvaltningen av ulv bidrar til å holde konfliktnivået så lavt som mulig. For å oppnå dette, er det blant annet avgjørende å sikre at befolkningen har tillit til forvaltningen av ulvebestanden.

Flere dokumenter, blant annet rovviltforlikene, viser at Stortinget har vært opptatt av de konfliktene ulv fører med seg innenfor ulvesonen, og at bestandsmålet er et uttrykk for hvor mange ulveflokker som bør få etablere seg i ulvesonen. Departementet viser til innstillingen fra energi- og miljøkomiteen til Meld. St. 21 (2015-2016) Ulv i norsk natur, Innst. 330 S (2015-2016), der komitéflertallet understreket at:

«[...] forvaltningen av ulvestammen må etterstrebe å skape tillit og respekt i befolkningen og søke å dempe konfliktnivået. Flertallet mener dialog og lokal involvering er viktig både for forvaltningen og berørte interesser, slik at utfordringene enkelte opplever kan løses best mulig. [...] Flertallet mener at jakt er et konfliktdempende tiltak og viser til at dagens regelverk åpner for lisensfelling også innenfor ulvesonen.»

I HR-2021-662-A la Høyesterett til grunn at hensynet til å sikre forutsigbarhet og konfliktdemping i forvaltningen, og hensynet til å øke tilliten til rovviltforvaltningen, kunne tillegges adskillig vekt i vurderingen etter nml. § 18 første ledd bokstav c. I HR-2023-936-A var det anført at fellingen av ulvene ikke reduserer konfliktnivået og tvert om virker konfliktskapende for en del mennesker. Til dette svarte Høyesterett at de ikke hadde grunnlag for å betvile at den balanseringen av interessene som fellingsvedtaket bygget på, og som var i tråd med Stortingets vedtatte forutsetninger, økte forutsigbarheten i rovdyrforvaltningen og samlet sett virket konfliktdempende.

Enkelte av klagerne har anført at det ikke foreligger noen utredninger eller forskning som fastslår at det vil være konfliktdempende å skyte ut stabile ulveflokker, og at det eksisterer forskning som sier at lisensfelling ikke har hatt noen konfliktdempingseffekt og heller ikke økt tillit til rovviltforvaltning. Departementet viser i denne sammenheng til HR-2021-662-A avsnitt 115. Høyesterett uttalte at det som regel ikke vil la seg gjøre å påvise konkret hvordan de interessene departementet hadde fremhevet, herunder forutsigbarhet, konfliktdemping og økt tillit, gjorde seg gjeldende for bestemte mennesker, grupper av mennesker og ulike aktiviteter. Men dette kunne ifølge Høyesterett ikke være avgjørende.

Som det fremgår av saksframlegget, vil en forutsigbar forvaltning samtidig tilsi at befolkningen kan forvente at ulv gis et høyere vern innenfor enn utenfor sona. For den delen av befolkningen som ønsker et sterkere vern av ulv og andre rovdyr i norsk natur vil det å redusere bestanden gjennom lisensfelling oppleves konfliktfyllt, særlig når det åpnes for felling av hele familiegrupper innenfor ulvesonen. Dette fremgår av flere av klagen. Interesse motsetningene er store, og det er vanskelig å se for seg en forvaltning som ikke vil være konfliktfyllt på et visst nivå. Departementet er enig i det som står i saksframlegget til nemndenes vedtak om at det er sentralt at forvaltningen er forutsigbar og forståelig, og hviler på et balansert syn på de ulike interessene i konflikten, for å skape tillit til forvaltningen og dempe konflikten. Etter departementets syn ivaretas disse hensynene best ved en forvaltning som følger opp Stortingets vedtatte bestandsmål.

De aktuelle revirene ligger i områder som har hatt tilstedeværelse av ulv og ulike ulvevire over tid. Et revir markerende par ble etablert i Boksjøreviret vinteren 2016/2017, og det ble registrert en familiegruppe i reviret påfølgende vinter. Vinteren 2018/2019 ble det ikke registrert ulv i reviret. I 2019/2020 ble det registrert et revir markerende par i reviret, før det vinteren 2020/2021 ble registrert ei familiegruppe i reviret. De tre påfølgende vintrene fra 2021/2022 til 2023/2024, er det registrert revir markerende par i reviret. Paret som ble registrert i reviret vinteren 2023/2024 har vært revir markerende siden vinteren 2021/2022.

Risberget-Ulvåreviret var et nytt revirmarkerende par uten yngling i 2023/2024. Det har vært ulike revir i dette området, sist Ulvåreviret som ble felt vinteren 2023.

Dette innebærer at ulempene og belastningene som er drøftet tidligere i vedtaket, har gjort seg gjeldende i disse områdene over tid. Departementet legger til grunn at dette kan ha bygget opp under konflikter knyttet til blant annet beitenæring og jaktutøvelse i de aktuelle områdene. I HR-2023-936-A mente Høyesterett at det hadde vekt i et konfliktdempingsperspektiv at stabile revir over lengre tid vil kunne oppfattes som belastende lokalt. Samtidig ble det altså vedtatt og gjennomført lisensfelling i Ulvåa-området for to år siden, som reviret Risberget-Ulvåa ligger i. Departementet anser imidlertid at hensynet til konfliktdemping gjør seg gjeldende på samme måte når et område har hatt tilstedeværelse av ulverevir over tid, selv om det ikke nødvendigvis er tale om de samme ulvene.

Departementet anser at en del av konfliktene rundt ulvebestanden i Norge har vært forbundet med at bestanden i en periode lå over bestandsmålet, og at det var en forventning om at bestanden skulle kunne forvaltes så nært bestandsmålet som mulig, såfremt lovens vilkår for uttak var oppfylt. Som nevnt lå bestanden i registreringssesongen 2023/2024 på 0,5 revir over bestandsmålet. I registreringssesongen 2022/2023 var bestanden på bestandsmålet, men før dette hadde bestanden ligget over bestandsmålet i noen år. Bestandsregulering er nødvendig dersom bestanden skal holde seg på bestandsmålet, se nærmere under punkt 4.5.1. Departementet mener at hensynet til bestandsmålet vil bli ivaretatt ved lisensfelling av ett helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir vinteren 2024, jf. nml. § 18 andre ledd andre setning. Departementets vurdering er at befolkningens tillit til forvaltningen av ulv er avhengig av at forvaltningen er i tråd med føringene som følger av Stortingets vedtatte bestandsmål.

Departementet anser at det foreligger tungtveiende offentlige interesser knyttet til å redusere konfliktnivået tilknyttet ulv i ulvesonen. Departementet anser at lisensfelling vil virke konfliktdempende, selv om det er sannsynlig med forekomst av både streifulv og relativt rask reetablering av ulv i de aktuelle revirområdene.

4.5.5. Betydningen av felling på svensk side av grenserevir

Det er ikke åpnet for lisensfelling på svensk side av grensereviret Boksjø. Flere av klagerne anfører at felling av grensereviret Boksjø ikke er i tråd med vurderinger foretatt av svenske myndigheter.

I ulverevir som bruker areal både i Norge og Sverige beveger ulvene seg fritt over grensen. Det vil være en viss sannsynlighet for at alle ulvene i reviret vil befinne seg på norsk side i løpet av lisensfellingsperioden, slik at det kan være mulighet for å felle alle ulvene i et revir. Felling kun på norsk side av et grenserevir medfører likevel en risiko for at ikke hele reviret kan tas ut, og departementet vurderer at de ulemper det eventuelt ville medføre må tas i betraktning i interesseavveiningen etter nml. § 18 første ledd bokstav c.

Miljødirektoratet viser i sin faglige tilrådning til tidligere anbefalinger om at uttak av ulv fra grenserevir bør avvantes til en kommer i en situasjon der både norske og svenske myndigheter ser behov for uttak av ulv fra reviret. Miljødirektoratet viser for øvrig til at åpning for lisensfelling i kun deler av revir, vil kunne påvirke gjennomføringen og gi seg utslag i at fellingen blir mindre effektiv, som vil gi økt risiko for at fellingen må stanses før alle dyrene i flokken er tatt ut.

Flere klagere har anført at det er problematisk med lisensfelling på norsk side av et grenserevir uten at felling er tillatt på svensk side, fordi det medfører en fare for at foreldrene blir felt mens valpene lever videre. Til dette bemerker departementet at lisensfellingsperioden innenfor ulvesonen tar hensyn til ulvenes biologi. Lisensfellingsperioden starter etter at valpene er gamle nok til å klare seg uten foreldrene og avsluttes før tispene eventuelt blir drektige med nye valper.

Forvaltningens praksis har vært at det som et utgangspunkt ikke skal åpnes for å felle deler av ulveflokker. Dette har blant annet sammenheng med forutberegnelighet og at å felle enkeltindivider i et etablert revir kan ha mindre konfliktdependende effekt. I tillegg kan oppsplitting av revir ha etiske betenkeligheter eller andre negative konsekvenser, for eksempel kan felling av foreldredyr føre til at valpene opptrer nærmere bebyggelse. Felling av kun noen av ulvene i et revir kan også medføre at det likevel blir yngling i reviret kommende sesong, slik at uttaket ikke bidrar til å føre bestanden ned på bestandsmålet. Motsatt vil uttak på norsk side av grensereviret kunne bidra til å bringe bestanden ned mot bestandsmålet, selv om de nevnte forholdene gjør det mindre sikkert.

Departementet forstår rovviltforlikene slik at hensynet til de som bor ved grenserevir veier like tungt som de som bor ved helnorske, og at det også skal kunne skje bestandsregulering av ulver med tilhold i grenserevir. Rovviltforskriften § 13 tredje ledd krever at det har vært kontakt med svenske myndigheter før det fattes vedtak om felling som berører grenserevir, og det har vært dialog med svenske myndigheter om både Boksjøreviret, som ikke motsetter seg felling i den norske delen av reviret. På denne bakgrunn mener departementet at det i dagens situasjon ikke er grunn til å oppstille lisensfelling på svensk side som en forutsetning for lisensfelling på norsk side av grensen. I fjorårets vedtak om lisensfelling innenfor ulvesonen fattet departementet også vedtak om lisensfelling i grenserevir, selv om det var gitt tilbakemelding fra svenske myndigheter om at det ikke ville bli åpnet for felling på svensk side.

Departementet mener at de ulempene som følger av at det kun åpnes for lisensfelling på norsk side av grensereviret, kan oppveies av andre offentlige interesser i den avveiningen som skal gjøres etter nml. § 18 første ledd bokstav c. Vi viser til hensynene det er redegjort for ovenfor, og den samlede interesseavveiningen under.

4.5.6. Samlet vurdering

Departementet anser at det i utgangspunktet taler mot å åpne for lisensfelling at ulven er en truet art i Skandinavia, og at den norske delen av den sør-skandinaviske bestanden er

rødlistet som kritisk truet. Bestanden er relativt liten og isolert med store genetiske utfordringer. Samtidig veier disse interessene mindre tungt som følge av at bestandsmålet for ulvebestanden er nådd, jf. HR-2023-936-A. I avsnitt 35 i nevnte avgjørelse uttaler Høyesterett at vernehensynene inkluderer formålet om biologisk mangfold i naturmangfoldloven § 1, forvaltningsmålet i § 5 og føre-var-prinsippet i § 9. Departementet viser til tidligere redegjørelse om bestandssituasjonen under punkt 4.3, Miljødirektoratets vurdering av at uttaket ikke vil true bestandens overlevelse og departementets vurdering av kvoten opp mot bestandsmålet. Vi viser også til den omfattende kunnskapen om ulvebestanden og om påvirkningen av lisensfellingskvoten på bestanden, og tiltakene som skal redusere risikoen for feilfelling av individer fra andre revir under lisensfelling.

Det anføres fra klagere at ulv kan regulere bestanden av villsvin, og dermed er positivt med tanke på svinepest, og at tilstedeværelse av ulv er til fordel for en frisk og sunn hjorteviltstamme. Departementet vurderer at ulv har en direkte effekt på byttedyrbestanden gjennom sin predasjon, men også indirekte effekter. Predasjon på kløvvtilt kan redusere beitetrykket på planter og predasjon på mellomstore rovviltarter kan medføre at bestandene av deres byttedyr øker. Ulvenes predasjon fører også til at kadaver blir tilgjengelige i større grad for åtseletere, og påvirker en rekke arter som drar nytte av kadaver og bidrar til nedbrytningen. Hvor stor effekt ulv eller andre rovviltarter, har i et økosystem, påvirkes også av andre faktorer, som graden av menneskelig påvirkning i andre deler av systemet. Størstedelene av Europa og Skandinavia er sterkt preget av menneskelig aktivitet gjennom landbruk, dyrehold, skogsbruk, og annen menneskelig infrastruktur. Den store graden av påvirkning innebærer at ulv ikke har mulighet til å fylle hele sin økologiske rolle.

Ivaretagelse av genetisk verdifulle individer er et tungtveiende hensyn for departementet. Det er imidlertid ikke særlige forhold ved genetikken til ulvene i revirene som er vedtatt felt som taler mot lisensfelling av revirene, jf. punkt 4.5.3.

Andre interesser som taler mot lisensfelling, er hensynet til den delen av befolkningen som er positiv til tilstedeværelse av ulv og opplever lisensfelling som en belastning. I tillegg kommer ulempene ved at det kun åpnes for felling på norsk side av grenserevirene, som det er redegjort for under punkt 4.5.5.

På den andre siden taler hensynet til ivaretagelsen av distriktspolitiske hensyn i form av hensynet til beitenæring, jaktutøvelse og psykososiale forhold til en viss grad for lisensfelling i ulvesonen. I tillegg kommer hensynet til å skape en forutsigbar forvaltning, dempe konflikter og skape tillit til at forvaltningen er i tråd med Stortingets føringer. Etter departementets syn ivaretas dette hensynet best ved en forvaltning som følger opp Stortingets vedtatte bestandsmål i så stor grad som det er faktisk og rettslig mulig. Etter en samlet vurdering finner departementet at interessene som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret, og i den norske delen av Boksjøreviret, veier tyngre enn hensynene som taler mot. Det innebærer at vilkåret i nml. § 18 første ledd bokstav c, om at lisensfelling skjer for å ivareta andre offentlige interesser av vesentlig betydning, er oppfylt.

Departementet vil fremheve at årets vedtak blir det sjette året på rad at det vedtas lisensfelling av ulv i etablerte revir i medhold av naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c, hvorav vedtaket for de siste fem årene har vært rettet mot lisensfelling innenfor ulvesonen. Med unntak av vedtaket 21. desember 2020 og vedtaket 21. desember 2023, som ikke ble brakt inn for rettslig prøving, har domstolene ment at departementets lovtolkning og konkrete subsumsjon var innenfor lovens og konvensjonens rammer. Departementet viser til forføyningskjennelser fra Oslo tingrett og Borgarting lagmannsrett, TOSLO-2017-196251-1, LB-2022-19312 og LB-2023-12647, samt dommer fra Høyesterett, HR-2021-662-A og HR-2023-936-A. Departementet mener at årets vedtak i stor grad er en fortsettelse av praksisen som tidligere års vedtak bygger på, og at de nevnte rettsavgjørelsene gir støtte for departementets konklusjon. Det er – også i år – gjort en konkret interesseavveining basert på et oppdatert faktisk grunnlag, med utgangspunkt i et svært godt kunnskapsgrunnlag og Miljødirektoratets faglige tilrådning. Departementet mener årets vedtak innebærer en forsvarlig bestandsregulering i tråd med Stortingets føringer for rovviltpolitikken og innenfor lovens og konvensjonens rammer.

4.5.7 Gjenværende fjorårsvalper i Fjornshöjden

Rovviltnemndene har vedtatt felling av eventuelle fjorårsvalper som går igjen i området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret. Det ble vedtatt og gjennomført lisensfelling i dette reviret vinteren 2024. Lederdyrene og 4 avkom ble felt. I den foreløpige bestandsrapporten av 11. desember 2024 går det frem at det er påvist to gjenværende avkom av ulikt kjønn i reviret, og at minimum et av de to individene markerer revir. Den 20. desember 2024 er det kommet informasjon om at det er registrert en tisper og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer.

Rovviltnemndene har hjemlet også denne delen av vedtaket i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c. Departementet viser til de rettslige utgangspunktene for vurderingen av vilkåret i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c som er beskrevet under punkt 4.5.1. I vurderingen av vilkåret tar departementet utgangspunkt i at bestandsmålet for ulv er nådd og at det senker terskelen for felling, som beskrevet under punkt 4.5.1.

Departementet viser til de hensynene som er trukket frem under punkt 4.5.2. om distriktpolitiske hensyn, 4.5.3. om genetisk status, hensyn til genetisk verdifull ulv mv., 4.5.4. om hensynet til konfliktdemping og tillit til forvaltningen og 4.5.5. om betydningen av felling på svensk side av grenserevir. Her er det trukket frem hensyn som taler både for og mot lisensfelling av ulv innenfor ulvesonen. Dette gjør seg i stor grad gjeldende også for felling av gjengående individer fra Fjornshöjdenreviret.

Konkret for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret, anser departementet at hensynet til å ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling av ulvene i Fjornshöjdenreviret vinteren 2024 skulle ivareta, taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper. Når det gjelder den interesseavveiningen som lå til grunn for dette vedtaket viser departementet til begrunnelsen i Klima- og miljødepartementets vedtak 21. desember 2023.

På den andre siden viser departementet til vurderingene under punkt 4.5.5 om risikoen for at det blir gjengående individer der det åpnes for felling kun på en side i et grenserevir. Dette er understreket av departementet i tidligere avgjørelser om lisensfelling av ulv. Departementet anser at dette taler mot at det åpnes for lisensfelling av eventuelle gjengående individer fra Fjornshöjdenreviret. Departementet vil samtidig fremheve at Stortinget har bestemt at avgjørelser om bestandsregulering av ulv som et utgangspunkt skal ligge til regionalt oppnevnte rovviltnemnder. Der det er en rettslig og faktisk anledning til det, og der dette bidrar til å følge opp Stortingets føringer for forvaltning av ulvebestanden, anser departementet at det kan være konfliktdempende at vedtak om lisensfelling av ulv fattet av rovviltnemndene opprettholdes.

Departementet viser videre til vurderingene under punkt 4.5.5. Foreløpig statusrapport per 11. desember 2024 viser at Fjornshöjdenreviret er grenserevir vinteren 2024/2025. Det er ikke åpnet for lisensfelling på svensk side i Fjornshöjden-området. Som beskrevet under punkt 4.5.5 forstår departementet rovviltforlikene slik at hensynet til de som bor ved grenserevir veier like tungt som de som bor ved helnorske, og at det også skal kunne skje bestandsregulering av ulver med tilhold i grenserevir. I tråd med rovviltforskriften § 13 tredje ledd har det vært dialog med svenske myndigheter om Fjornshöjdenreviret (se punkt 2.2.3). På denne bakgrunn mener departementet at det i dagens situasjon ikke er grunn til å oppstille lisensfelling på svensk side som en forutsetning for lisensfelling på norsk side av grensen.

Ved lisensfelling av gjengående individer fra et revir hvor det er gjennomført lisensfelling, slik at lederdyrene ble felt, kan på generelt grunnlag medføre risiko for felling av andre ulver enn de tilsiktede individene. I den faglige tilleggsvurderingen av 16. desember 2024 skriver Miljødirektoratet i tillegg at Setten-reviret ser ut til å endre områdebruk i særlig retning, og at dette taler mot å åpne for lisensfelling i Fjornshöjden-området før man har mer oversikt. Departementet viser til at det 20. desember 2024 er kommet informasjon om at det er registrert en tisper og en hann i Fjornshöjden-området med opphav i det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at begge individer revirmarkerer. Departementet legger til grunn at dette i stor grad vil hindre at andre ulver beveger seg inn i det aktuelle området. Departementets syn er at dette gir tilstrekkelig oversikt over hvilke ulver som befinner seg i det aktuelle området.

Departementet viser til vurderingene under punkt 4.5.3 om genetisk status, hensyn til genetisk verdifull ulv mv. De gjenværende fjorårsvulvene i Fjornshöjden er ikke genetisk verdifulle individer. Hensynet til nyetableringer, som kan bidra til å oppnå bestandsmålet, kan tale mot felling av et eventuelt nyetablert ulvepar i området Fjornshöjden. Samtidig, dersom det er to avkom fra samme foreldre som har etablert seg, vil eventuelle avkom av disse få et svært høyt innavlsnivå ($F=0,519$). Etter departementets syn kan dette tilsi at vernehensynet gjør seg noe mindre gjeldende for disse individene. Som beskrevet under punkt 4.3.3, vil en kvote som åpner for lisensfelling av gjengående fjorårsvulper i Fjornshöjden-området, herunder et eventuelt revirmarkerende par, i tillegg til lisensfelling av et helnorsk revir og et grenserevir, redusere bestandens ynglepotensial med 0,5 ungekull i Norge i 2025.

Departementet antar imidlertid at bestandsmålet kan nås neste sesong også med lisensfelling av gjenværende fjorårsvalper i Fjornshöjden i tillegg til lisensfelling av Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret vinteren 2025.

Etter en samlet vurdering har departementet kommet til at interessene som taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden veier tyngre enn hensynene mot. Departementet anser at det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som vil bli ivare tatt med lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden, og at vilkåret i naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt.

4.6 Vilkåret om at formålet ikke må kunne nås på annen tilfredsstillende måte, jf. nml. § 18 andre ledd første punktum

Etter nml. § 18 andre ledd første punktum er det vilkår for uttak at «formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte». I HR-2023-936-A kom Høyesterett til at dette vilkåret var oppfylt. Høyesterett mente det måtte være klart at formålet om å ivareta de offentlige interessene som begrunner at vilkåret i § 18 første ledd bokstav c er oppfylt, ikke kunne nås på annen tilfredsstillende måte enn ved felling av ulvene i reviret. I den brede interesseavveiningen som allerede var gjort, inngikk det at fellingen var et egnet virkemiddel for å oppfylle de omtalte offentlige interessene. Departementet hadde i fellingsvedtaket drøftet om de aktuelle ulemper kunne avbøtes gjennom alternative tiltak, slik som informasjon, kunnskapsformidling, forebygging og økonomiske tilskuddsordninger. Høyesterett hadde ikke innvendinger til departementets vurdering av at slike tiltak ikke vil avbøte ulemper og heller ikke være egnet til å dempe konfliktnivået.

I saksframlegget til roviltnemndenes vedtak vurderes det at ulemper og belastninger knyttet til Risberget-Ulvåareviret og Boksjøreviret i noen grad kan reduseres gjennom andre tiltak enn felling. Skadepotensialet er begrenset, men frykt for at det kan oppstå angrep på beitedyr kan likevel være en belastning for enkelte beitebrukere. Jegere og rettighetshavere kan til en viss grad kompensere for tilstedeværelse av ulv gjennom å endre jaktform og høstingsstrategi i elgforvaltningen. For mange vil likevel ikke dette bidra til å dempe konfliktnivået knyttet til roviltforvaltningen, som til en viss grad dreier seg om hensynet til jakt som fritidsinteresse og næringsvei. Belastningen knyttet til det psykososiale aspektet ved å leve i områder med ulv kan til en viss grad forebygges for eksempel ved informasjon, hjelp til å håndtere frykt og konfliktdempende tiltak. I saksframlegget er vurderingen likevel at det ikke foreligger tiltak som fullt ut kan avhjelpe frykt og uro som noen opplever ved å bo i nærheten av et ulvrevir og som bygger opp under konflikten, men trolig kan en tilvenning over tid for noen avhjelpe frykt som kommer fra vissheten om ulv i nærområdene. I saksframlegget er vurderingen også at noe av konflikten knytter seg til at ulvebestanden har vært over bestandsmålet, og etter sekretariatets oppfatning kan ikke forutsigbarhet og tillit til forvaltningen, som blant annet bygger på at forvaltningen utføres i tråd med Stortingets føringer, ivaretas tilfredsstillende med andre løsninger enn et uttak.

Departementets vurdering er at ulemper som følger av tilstedeværelsen av ulv, delvis kan avhjelpes gjennom andre tiltak. Departementet viser til eksemplene som er trukket frem i

saksfremlegget for Risberget-Ulvåareviret og Boksjøreviret. Departementet mener også at informasjons- og kunnskapsformidling om ulv er viktige tiltak, som kan bidra til å avhjelpe ulemper knyttet til tilstedeværelsen av ulv innenfor ulvesonen. Departementet mener imidlertid at også der slike tiltak er iverksatt, vil det foreligge negative virkninger. Disse negative virkningene er i stor grad knyttet til konflikt og redusert tillit dersom ulvebestanden ligger over bestandsmålet.

Departementet vil understreke nærheten mellom den interesseavveiningen som er gjort etter § 18 første ledd bokstav c og vurderingen av vilkåret om at formålet ikke kan nås på en annen tilfredsstillende måte. Departementet viser til Høyesteretts vurderinger i HR-2021-662-A avsnitt 120, der førstvoterende uttalte at:

«Legges det først til grunn at felling vil styrke tilliten til rovdyrforvaltningen og øke forutsigbarheten for folk utenfor ulvesonen, er det ikke lett å se hvordan dette kan oppnås på annen tilfredsstillende måte.»

Departementet anser at konfliktene som har vart over tid, og som blant annet bygger på redusert tillit til at ulvebestanden forvaltes i samsvar med bestandsmålet, ikke kan avhjelpes på noen annen tilfredsstillende måte enn ved at det tillates felling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret og ulvene i de norske delene av grensereviret Boksjø. På denne bakgrunn har departementet kommet til at vilkåret i § 18 andre ledd første punktum, om at formålet ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte, er oppfylt for felling av ulvene i disse revirene.

Når det gjelder lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret, viser departementet til vurderingen om at felling av disse individene vil ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling av reviret vinteren 2024 skulle ivareta. Disse interessene er i stor grad sammenfallende med de interessene som i år tilsier felling av Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret. Departementet viser også til vurderingen om at det kan være konfliktdependende at vedtak om lisensfelling av ulv fattet av rovviltnemndene opprettholdes, der dette er rettslig og faktisk mulig. Departementet viser for øvrig til vurderingene under 4.5.7, og at departementet mener det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling av gjengående fjorårsvalper etter Fjornshöjdenreviret. Departementets vurdering er at hensynet til å oppnå formålene som nevnt ikke kan nås på annen tilfredsstillende måte enn ved å åpne for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper etter Fjornshöjdenreviret i Fjornshöjden-området. På denne bakgrunn har departementet kommet til at vilkåret i § 18 andre ledd første punktum er oppfylt også for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjdenreviret.

4.7 Tiltak for å unngå utilsiktet felling av ulv som ikke tilhører de aktuelle revirene, og tiltak for ivaretagelse av genetisk verdifull ulv

To av forutsetningene for at Miljødirektoratet mener at uttaket nemndene vedtok ikke vil true den skandinaviske ulvebestandens overlevelse, er at den praktiske gjennomføringen av lisensfelling innenfor ulvesonen ikke må medføre felling av ulv fra tilgrensende revir, og at lederparene i revirene som skal felles er de samme som forrige sesong. Dersom det har

kommet nye lederdyr i revirene, eller det felles ulv som ikke tilhører revirene, kan det påvirke flere av de vurderingene som ligger til grunn for vedtaket, blant annet av størrelsen på uttaket opp mot bestandsmålet for ulv og ulvenes genetikk. Det er derfor viktig å unngå felling av andre ulver innenfor ulvesonen enn de vedtaket gjelder.

Miljødirektoratet skriver i den faglige tilrådingen at små og isolerte bestander har økt risiko for å dø ut på grunn av genetiske forhold. Eventuelle utilsiktede fellinger av genetisk verdifulle individer på vandring, er et betydelig risikomoment. Departementet viser til at rovviltnemndene ut fra den kunnskapen som gjaldt på vedtakstidspunktet, anser å ha tatt de forholdsregler som skal tas for å ivareta genetisk verdifulle individer. Nemndene har vedtatt at dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan Statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles.

Rovviltnemndene har i sitt vedtak også tatt andre forholdsregler for å unngå felling av ulv som ikke tilhører de aktuelle revirene, som også kan omfatte genetisk verdifull ulv. Etter rovviltnemndenes vedtak fastsettes fellingsområdet av Statsforvalteren nært opp til start av lisensfelling når det foreligger oppdatert informasjon om områdebruken, innenfor rammene av rovviltforskriften § 10 fastsettes lisensfellingsperioden av Statsforvalteren nærmere oppstart av lisensfelling. Statsforvalteren er også gitt myndighet til å fastsette en egen tidsfrist for når melding om felling og forsøk på felling, jf. rovviltforskriften § 16, senest kan gis, og at denne kan endres i løpet av fellingsperioden.

Departementet opprettholder de forholdsreglene rovviltnemndene har vedtatt. Departementet presiserer at Statsforvalteren dermed blant annet kan stanse lisensfelling dersom det er mistanke om at genetisk verdifulle ulver beveger seg i områdene der det åpnes for lisensfelling. Departementet legger til at statsforvalteren kan stanse lisensfelling ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Departementet viser til at norske og svenske forvaltningsmyndigheter har utarbeidet felles retningslinjer for forvaltning av genetisk verdifulle individer (gjengitt i Meld. St. 21 (2015-2016) kap. 2.6.). Genetisk verdifulle ulver er definert som innvandrende ulver fra østlige populasjoner (status F0), og førstegenerasjonsavkom til immigranter (status F1). Genetisk verdifulle individer skal ifølge retningslinjene så langt som mulig unntas fra felling.

4.8 Antall dyr i kvoten

Det åpnes for lisensfelling av til sammen 12 individer i reviret Risberget-Ulvåa, den norske delen av grensereviret Boksjø og i det nye Fjornshöjdenreviret. Foreløpig statusrapport om ulv i Norge viser at det så langt i vinter er registrert 5 ulver i disse tre revirene. Rapporten «Ulv i Norge pr. 11. desember 2024. Foreløpige konklusjoner for vinteren 2024-2025» viser at det er antatt å være 2 individer i reviret Risberget-Ulvåa, 1 individ i Boksjøreviret og 2 individ i reviret Fjornshöjden. Departementet har valgt å opprettholde kvotens størrelse selv om den er større enn det man per i dag vet om antall individer. Dette har uansett ikke betydning fordi formålet er å ta ut alle individer i revirene og som vedtatt av rovviltnemndene kan Statsforvalteren endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i revirene.

5. Konklusjon

Klima- og miljødepartementet opprettholder rovviltneemndenes vedtak, og åpner for lisensfelling av en kvote på inntil 12 ulver innenfor ulvesonen med formål om å ta ut

- alle individer i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa,
- alle individer i grensereviret Boksjøreviret som oppholder seg på norsk side av riksgrensen, og
- fjorårsvalper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret.

Foreløpig statusrapport om ulv i Norge viser at det så langt i vinter er registrert 5 ulver i disse tre revirene. Formålet er å ta ut alle individer i de aktuelle revirene og Statsforvalteren kan endre kvoten i tråd med oppdatert kunnskap om antallet dyr i revirene.

Departementet anser at det foreligger offentlige interesser av vesentlig betydning som tilsier felling av ulvene i det helnorske reviret Risberget-Ulvåa, ulvene i den norske delen av grensereviret Boksjø og fjorårsvalper som går igjen i den norske delen av området Fjornshöjden og som kommer fra det tidligere Fjornshöjdenreviret, og at naturmangfoldloven § 18 første ledd bokstav c er oppfylt for et slikt uttak. Når det gjelder forståelsen av § 18 første ledd bokstav c, viser departementet til de to høyesterettsavgjørelsene om felling av ulv, HR-2021-662-A og HR-2023-936-A, samt flertallsmerknadene i Innst. 257 L (2016-2017).

Departementet anser at hensynet til at ulvebestanden skal ligge så nært bestandsmålet som mulig i kommende sesonger taler for lisensfelling av ett helnorsk revir og den norske delen av et grenserevir. Departementet har deretter identifisert hvilke offentlige interesser som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget/Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret, og hvilke vernehensyn som taler mot lisensfelling, for så å avveie interessene mot hverandre. Departementet har etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåa-reviret og den norske delen av Boksjøreviret veier tyngre enn hensynene mot.

Departementet har også etter en samlet vurdering kommet til at interessene som taler for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden veier tyngre enn hensynene mot. Det vises særlig til hensynet til å ivareta de interessene som vedtaket om lisensfelling i reviret vinteren 2024 skulle ivareta, hensynet til å opprettholde rovviltneemndenes vedtak der det er faktisk og rettslig mulig, et svært høyt innavlsnivå ved eventuelle avkom fra de revirmarkerende ulvene, samt at bestandsmålet etter departementets vurdering kan nås neste sesong også dersom det åpnes for lisensfelling av gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden.

Etter departementets vurdering er det ikke andre tilfredsstillende løsninger enn lisensfelling av ulvene i Risberget-Ulvåareviret, den norske delen av Boksjøreviret og gjengående fjorårsvalper i Fjornshöjden, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd. Uttaket vil ikke true

bestandens overlevelse, jf. naturmangfoldloven § 18 andre ledd, og er ikke til hinder for å nå bestandsmålet neste år.

Når det gjelder nærmere om uttak av kvoten, inkludert forholdsregler for å unngå felling av genetisk verdifulle individer, samt fellingsperiode og lisensfellingsområde vises det til nemndenes vedtak. Dersom ny kunnskap om genetisk verdifulle individer skulle tilkomme, kan statsforvalteren gjøre det som er nødvendig for å redusere sannsynligheten for at disse felles. Departementet legger til at statsforvalteren kan stanse lisensfellingene ved mistanke om nye lederdyr i revirene.

Klagene er ikke tatt til følge.

Med hilsen

Lene Lyngby (e.f.)
ekspedisjonssjef

Torbjørn Lange
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk signert og har derfor ikke håndskrevne signaturer

Kopi

Miljødirektoratet
Rovviltnemnda i region 4
Rovviltnemnda i region 5
Statsforvalteren i Innlandet
Buskerud, Oslo og Akershus Statsforvalteren i Østfold

Adresseliste

Aktivt Rovdyrvern	Postboks 23	1641	RÅDE
Foreningen Våre Rovdyr	Postboks 195	2151	ÅRNES
Naturvernforbundet	Mariboegate 8	0183	OSLO
Naturvernforbundet i Halden			
Naturvernforbundet i Innlandet			
Naturvernforbundet i Oslo og Akerhus			
Naturvernforbundet i Østfold			
NOAH - for dyrs rettigheter			
Rovviltets Røst	Postboks 1410	2406	ELVERUM
Norge			
Ulv i hele Norge			
WWF Verdens naturfond			